

BEGREPP SOM SKAVER

EN DISKURSANALYS AV HUR AUTONOMI FÖRSTÅS I
VETENSKAPLIGA ARTIKLAR I KURSLITTERATUR

AXEL DAVIDSSON
KRISTOFFER WINQVIST

HANDLEDARE: ANNA WESTIN & HANNA EGARD

SHAFING CONCEPTS

A DISCOURSE ANALYSIS OF HOW AUTONOMY IS
UNDERSTOOD IN SCIENTIFIC ARTICLES FROM
COURSE LITERATURE

AXEL DAVIDSSON
KRISTOFFER WINQVIST

SUPERVISORS: ANNA WESTING & HANNA EGARD

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Abstract

This study explores how autonomy and related concepts, such as self-determination and participation, are understood in scientific articles on intellectual disability included in course literature. Using a qualitative discourse-analytical approach, eight articles were analyzed to examine how these concepts are defined, what assumptions they rely on, and which subjects are recognized as autonomous.

The findings show that autonomy is often linked to cognitive and communicative abilities, which may exclude individuals with more extensive support needs. At the same time, autonomy appears as relational and shaped by social and institutional contexts. The analysis highlights how some individuals risk being represented through others' interpretations rather than as autonomous subjects.

The study concludes that dominant understandings of autonomy may reinforce implicit boundaries of inclusion, raising critical questions about how autonomy is conceptualized in research and practice.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

1 Inledning.....	1
1.1 Problemformulering.....	4
1.2 Syfte.....	5
1.3 Frågeställning	5
2 Bakgrund	5
2.1 Begreppsförklaringar	9
3 Teori.....	11
3.1 Autonomi som självbestämmande och kapacitet	11
3.2 Relationell autonomi, tolkbarhet och epistemisk synlighet	12
3.3 Epistemisk synlighet och subalternitet.....	13
3.4 Frihet, handlingsförmåga och gränser för det autonoma subjektet.....	14
3.5 Beroende som grundläggande livsvillkor	14
3.6 Diagnos, underskott och epistemiska positioner.....	15
3.7 Teoretisk syntes.....	15
4 Metod	16
4.1 Forskningsdesign och metodologisk ansats.....	16
4.2 Urval	18
4.2.1 Urvalskriterier	18
4.2.2 Strategiskt urval	20
4.2.3 Artiklar som ingår i urvalet	21
4.3 Analytisk strategi	24
4.3.1 Diskursanalys - Fairclough och den tredimensionella modellen	25
4.3.2 Praktiskt tillvägagångssätt vid analys av vetenskapliga artiklar	26
4.3.3 Analys genom excerpt-commentary-units	28
4.4 Forskningsetiska överväganden.....	28
5 Resultat och analys.....	30
5.1 Autonomi som tolkningsföreträdare och kommunikativ begriplighet	31
5.2 Delaktighet som social igenkännbarhet, aktivitet och tillhörighet.....	34
5.3 Autonomi som villkorad av stöd, beroende och underförstådda kapacitetskrav	37
5.4 Gränser för erkännande: vilka subjekt görs möjliga?	40
5.5 Teoretisk fördjupning: autonomi, begriplighet och subjekt	43
6 Slutsats i relation till syfte och frågeställningar	46

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

7 Diskussion	47
7.1 Teoretisk fördjupning: kritik av autonomi	47
7.2 Konsekvens: vilka subjekt framträder?	48
7.3 Praktik och organisation	49
7.4 Utbildning	50
7.4 Begreppskritik	50
7.5 Avslutning + begränsningar	51
8 Referenser.....	52

1 Inledning

Yrket som stödassistenter och aktivitetsledare inom LSS har haft stor betydelse för författarna till denna uppsats. Under åren i verksamheten har det ibland uppstått vad vi har valt att kalla ett intuitivt skav, en svårfångad men återkommande känsla av att något inte riktigt stämmer i hur frågor om autonomi hanteras i praktiken. Detta skav har särskilt aktualiserats i mötet med personer med olika grader av intellektuell funktionsnedsättning och eller personer med omfattande stödbehov. I dessa sammanhang har autonomi och angränsande begrepp som delaktighet, självbestämmande och agentskap ofta framstått som ett självklart mål och ett normativt ideal, samtidigt som det i vardagens arbete inte alltid varit tydligt hur detta ideal faktiskt skulle förstås eller realiseras. Dessa begrepp framstod som självklara orienteringspunkter i det dagliga arbetet och återkom i såväl styrdokument som i professionella samtal. Samtidigt uppstod en känsla av att deras innebörd inte fullt ut överensstämde med de erfarenheter som gjordes i mötet med målgruppen. Denna känsla var initialt svår att formulera i mer teoretiska termer, men tog ofta formen av en återkommande och grundläggande fråga: autonomi, för vem?

I policytexter och riktlinjer framställdes dessa begrepp som ett universellt och eftersträvansvärt ideal, nära kopplat till mänskliga rättigheter, inflytande och möjligheten att leva ett liv på lika villkor som andra. Samtidigt framstod det i det praktiska arbetet som att detta ideal i stor utsträckning förutsatte ett subjekt med vissa förmågor. Att kunna formulera preferenser, fatta beslut och göra sig förstådd exemplifierar sådana typer av förmågor. Detta gav upphov till en tanke om att autonomi, så som den framställdes i verksamhetssammanhang, tycktes närmare ett normtypiskt subjekt. Detta trots att begreppen uttryckligen riktades mot personer med funktionsnedsättning. Här formades därför en upplevelse av att vissa individer inom målgruppen hade betydligt svårare att omfattas av dessa ideal än andra. Den dissonans som uppstod handlade således inte enbart om en motsättning mellan teori och praktik, idé, tanke och handling, utan om en mer grundläggande erfarenhet av att verkligheten inte fullt ut fångades av de begreppsliga ramar som användes för att beskriva den.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Det som från början framstod som en intuitiv oro eller ett diffust skav kom successivt att handla om frågor kring representation, tolkningsföreträde och vilka former av subjektivitet som görs möjliga inom de sätt som forskning talar om och beskriver funktionshinder. Med detta avses de återkommande sätt att beskriva, förstå och värdera fenomen som tillsammans formar hur området uppfattas och vilka perspektiv som ges utrymme. Erfarenheten av att vissa personer tycktes vara svårare att inkludera i autonomi- och delaktighetsideal väckte frågor om huruvida dessa ideal i praktiken bygger på underförstådda antaganden om kapacitet, kommunikation och handlingsförmåga.

När författarna senare påbörjade studier inom programmet Socialpedagogiskt arbete med inriktning på funktionshinderområdet vid Malmö universitet fördjupades snarare än upplöstes denna problematik. Utbildningen, som ges inom huvudområdet handikapp- och rehabiliteringsvetenskap, omfattar studiet av livsvillkor för personer med funktionsnedsättning och präglas av ett mångvetenskapligt perspektiv med grund i samhälls- och beteendevetenskap. Syftet med att formulera ämnet brett är att möjliggöra möten mellan olika sätt att förstå funktionsnedsättning, funktionshinder samt rehabilitering och habilitering, där dessa perspektiv kan komplettera och berika varandra. Studierna tar sin utgångspunkt i relationen mellan individ och samhälle, vilket innebär att såväl individens erfarenheter och förutsättningar, som det professionella arbetet inom funktionshinderområdet och de sociala och medborgerliga villkoren för personer med funktionsnedsättning beaktas (Utbildningsnämnden 2013, s. 2).

Inom denna ram introducerades även kritiska perspektiv på makt, normalitet, kropp och funktion. Genom mötet med funktionshinderforskningens teoretiska och metodologiska diskussioner kom den tidigare erfarenhetsbaserade känslan att omformuleras i mer analytiska termer. Frågor om autonomi och liknande begrepp började därmed i högre grad förstås som frågor om hur dessa konstrueras, snarare än enbart om hur de kan realiseras i praktiken. Detta innebar också att uppmärksamheten riktades mot forskningens egen roll i att producera vissa föreställningar om subjekt, kompetens och deltagande.

Erfarenheten av ett glapp mellan begrepp och levd verklighet kom därmed att knytas till mer övergripande frågor om representation och förståelse. Vilka erfarenheter och vilka personer framträder som möjliga att beskriva och undersöka inom forskning som rör intellektuell funktionsnedsättning, och vilka riskerar att hamna utanför de förståelseramar som dominerar

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

kunskapsfältet? Den tidigare frågan – autonomi för vem? – kom i detta sammanhang också att handla om vilka personer som kan framträda som självklara bärare av autonomi inom forskningens beskrivningar, och vilka som i stället främst blir synliga genom andras tolkningar av deras vilja, handlingar och behov.

I detta skede kan det också vara relevant att klargöra hur vi använder begreppet autonomi och närliggande termer. I denna studie fungerar autonomi som ett övergripande huvudbegrepp, ett slags paraply under vilket begrepp som självbestämmande, delaktighet och agentskap ryms. De senare begreppen förstås som uttryck eller dimensioner av autonomi snarare än som självständiga motsvarigheter till det. Med andra ord kräver självbestämmande, delaktighet och agentskap autonomi, medan autonomi inte nödvändigtvis förutsätter de senare. Autonomi kan därmed sägas stå på egna ben, en bild som också ligger nära hur begreppet ofta används i vardagligt språk, där det syftar på självständighet.

Detta innebär dock inte att teoretiska resonemang om autonomi saknas i studien. Tvärtom behandlas olika sätt att förstå autonomi, exempelvis i termer av mer traditionell, individualistisk- respektive relationell autonomi, som analytiska perspektiv för att tolka materialet. Dessa perspektiv används inte för att fastställa en korrekt definition av autonomi, utan för att synliggöra hur olika förståelser av autonomi kan vara närvarande i de analyserade texterna. De övriga begreppen, såsom självbestämmande, delaktighet och agentskap, berörs däremot mer ytligt och inte som självständiga teoretiska objekt, utan analyseras i relation till hur de framträder i materialet och hur de kopplas till autonomi i de studerade artiklarna.

Det kan också tilläggas att det finns omfattande forskning där begrepp som självbestämmande, delaktighet och agentskap definieras och analyseras mer systematiskt, exempelvis i relation till klassifikationssystem, policy eller praktisk tillämpning. För att hjälpa läsaren att orientera sig i dessa begrepp har vi emellertid valt att under den separata underrubriken 'begreppsförklaringar' kort beskriva dessa och andra viktiga begrepp utifrån gängse definitioner. Denna studie utgår dock inte från sådana etablerade definitioner då syftet inte är att fastställa vad dessa begrepp "är" i en generell eller normativ mening, utan att undersöka hur de används och ges betydelse i ett specifikt urval av vetenskapliga artiklar i en kontext bestående av kurslitteratur.

1.1 Problemformulering

Begreppen autonomi, självbestämmande, delaktighet och agentskap framstår i såväl funktionshinderpolitik som forskning som centrala och normativt laddade ideal, det vill säga att de ofta används för att beskriva ett eftersträvansvärt förhållningssätt som syftar till att motverka till exempel paternalism och stärka personer med funktionsnedsättning som aktiva subjekt i sina egna liv. Detta framgår bland annat i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning där respekt för individuell autonomi och friheten att göra egna val lyfts fram som en grundläggande princip (Förenta nationerna, 2006).

Samtidigt har forskare påpekat att autonomi ofta förstås genom föreställningar om rationalitet, reflexivitet och självständighet, vilket innebär att begreppet kan bära på implicita antaganden om vilka förmågor som krävs för att en person ska kunna betraktas som autonom (Christman, 2020, *introduction*). Autonomi har inom bland annat feministisk filosofi kritiserats för att bygga på en alltför individualistisk människosyn, och har i stället förståtts som relationellt formad och beroende av sociala villkor (Mackenzie och Stoljar, 2000, s. 3-10). När autonomi kopplas till förmågan att formulera preferenser, fatta informerade beslut och agera oberoende riskerar vissa grupper, exempelvis personer med omfattande intellektuell funktionsnedsättning, att framstå som mindre självklara bärare av autonomi (Davy, 2015, s. 134-138; Stefánsdóttir, Björnsdóttir och Stefánsdóttir, 2018, s. 163-167).

Inom forskning om intellektuell funktionsnedsättning har det vidare visats att möjligheten till självbestämmande i praktiken formas i relation till organisatoriska ramar, stödstrukturer och hur individens vilja tolkas i vardagliga situationer (Barron, 2001, s. 440-446). Autonomi framstår därmed inte enbart som en individuell egenskap utan som något som produceras i sociala praktiker och institutionella sammanhang.

Mot denna bakgrund aktualiseras frågor om vilka subjekt som konstrueras i forskningens beskrivningar av autonomi, självbestämmande, delaktighet och agentskap. I de forskningsartiklar som ingår i kurslitteraturen i utbildningen *Socialpedagogiskt arbete inom funktionshinderområdet* vid Malmö universitet har vi mött ett urval texter som tillsammans bidrar till att forma en viss förståelse av intellektuell funktionsnedsättning och av vad ett självbestämmande liv kan innebära. Samtidigt är det oklart vilka gränser dessa texter implicit

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

drar för vem som kan förstås som autonom och vilka förmågor som tas för givna i konstruktionen av ett autonomt subjekt.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur autonomi, samt närliggande begrepp som självbestämmande, delaktighet och/eller agentskap förstås i ett urval av vetenskapliga artiklar som, direkt eller indirekt, tar upp aspekter kring intellektuell funktionsnedsättning, samt ingått i kurslitteraturen i Malmö universitets utbildning Socialpedagogiskt arbete med inriktning på funktionshinderområdet.

1.3 Frågeställning

1. Om autonomi, självbestämmande, delaktighet och/eller agentskap nämns, direkt eller indirekt, i de utvalda forskningsartiklarna, hur beskrivs och definieras dessa begrepp?
2. Vilka förmågor eller egenskaper verkar tas för givna för att en person ska kunna betraktas som autonom?
3. Vilka gränser sätter dessa ideal för vem som kan ses som autonom?

2 Bakgrund

Frågor om autonomi, självbestämmande och delaktighet har under lång tid haft en framträdande roll inom funktionshinderpolitik, socialt arbete och forskning. Begreppen används för att formulera mål för stödinsatser och för att beskriva vad som utgör ett gott liv för personer med funktionsnedsättning. Inom svensk funktionshinderpolitik framhålls dessa värden bland annat i lagstiftningen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), som syftar till att personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar ska ges möjlighet att leva som andra och ha inflytande över sin vardag (SFS 1993:387).

Inom denna breda funktionshinderpolitiska ram utgör personer med intellektuell funktionsnedsättning en särskilt heterogen grupp. Detta betonas i internationella definitioner som lyfter fram betydande variationer i både intellektuell funktion och adaptiv förmåga. AAIDD, som är en ledande internationell fackorganisation för frågor om intellektuell funktionsnedsättning, framhåller dessutom att individer uppvisar olika profiler av styrkor och begränsningar, vilket ytterligare understryker gruppens heterogenitet. Stödbehoven varierar

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

också kraftigt och beskrivs i termer av allt från sporadiskt till omfattande och genomgripande stöd (Schalock, Luckasson & Tassé 2021, s. 439-442).

Inom forskning och policy används autonomi ofta i anslutning till begrepp som självbestämmande, delaktighet och agentskap. Delaktighet definieras exempelvis av Socialstyrelsen som individens möjlighet att vara involverad i olika livsområden oavsett funktionsförmåga, och kopplas till idéer om jämlikhet och mänskliga rättigheter (Socialstyrelsen, 2017). Självbestämmande förstås ofta som individens möjlighet att påverka beslut som rör det egna livet. Agentskap kan i sin tur förstås som individens förmåga att agera, tolka sin situation och påverka sina livsvillkor inom de ramar som sociala och strukturella omständigheter möjliggör (Parsell et al. 2017 s. 239-242) Tillsammans hjälper dessa begrepp till att forma förståelsen för hur stödinsatser bör utformas.

Självbestämmande är å andra sidan ett mångtydigt begrepp som inte enkelt låter sig definieras. Larsson (2021) framhåller en mer avskalad förståelse där begreppet kan avse möjligheten att leva som man vill och få sin integritet respekterad. I en LSS-kontext handlar detta ofta om vardagliga val och om vilka förutsättningar personer med intellektuell funktionsnedsättning ges för att uttrycka och få sina preferenser och intressen beaktade. Rutiner spelar här en viktig roll genom att skapa förutsägbarhet och sammanhang, och kan sägas stödja möjligheten att göra saker på det sätt man själv föredrar (Larsson 2021, s. 19-20). Variationer i funktionsnedsättning och stödbehov innebär också att självbestämmande tar sig olika uttryck, från större livsval till små, situationsbundna uttryck för vilja i vardagen. Forskning visar dessutom att självbestämmande i praktiken kan påverkas av hur stödinsatser utformas och hur personalens arbetssätt möjliggör delaktighet och val i vardagen (Bigby & Beadle-Brown 2016, s. 185-186). I praktiken förverkligas dessa val och mål genom olika former av stödinsatser, såsom bostad med särskild service, daglig verksamhet och personligt stöd i ordinärt boende. Arbetet med människor med intellektuell funktionsnedsättning innebär ofta att balansera mellan att ge det stöd som krävs enligt organisatoriska ramar och att samtidigt värna brukarens inflytande och självständighet. Även om begrepp som självbestämmande och delaktighet är centrala principer i omsorgs-verksamheter kan det i praktiken uppstå avvägningar, särskilt när resurserna är begränsade och personalens handlingsutrymme påverkas. Lipsky (i Svensson et al., 2008) beskriver en liknande spänning som ligger i linje med detta. Hans begrepp gräsrotsbyråkrater eller första linjens byråkrater

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

syftar på de som arbetar närmast brukare, bland annat inom LSS-verksamheter. Inom socialt arbete beskrivs ofta hur yrkesutövare i frontlinjen förväntas fatta betydelsefulla beslut i direkt möte med brukare. Dessa beslut måste ofta tas snabbt och under förhållanden där tid och resurser är begränsade, vilket gör att professionella behöver göra egna bedömningar och prioriteringar i stunden. Gräsrotsbyråkraterna rör sig inom ett handlingsutrymme där olika uppdrag och krav ska balanseras. Det innebär att de behöver kunna orientera sig mellan organisationens och professionens krav på effektivitet och de mer relationella och långsamma människa-till-människa-mötena som ofta präglas av en önskan att kunna göra mer än vad handlingsutrymmet tillåter. Frågor om hur autonomi ska förstås och omsättas i konkreta situationer blir därför centrala i professionell praktik (Svensson et al., 2008, s. 16-17). Här kan också Inelands, Molins och Sauers (2019) resonemang om omsorgsarbetets spänning mellan två dimensioner – idé och praktik – fördjupa bilden av handlingsutrymmet. Den praktiska delen av omsorgen och dess stödfunktioner präglas av handling, den andra, den som innebär att manifesteras och förverkliga politiska och ideologiska mål satta av organisation och verksamhet, av idéer om hur detta ska gå till. Denna senare del är enligt Ineland et al. också färgad av mer flyktiga värderingar och trender i samhället än den praktiska, handlingsnära och vardagliga dimensionen, som består av trögare former av värderingar om vad som är normalt och vad som ses som ett normalt liv. Denna spänning mellan institutionella villkor och dess faktiska innehåll skapar enligt författarna en utmanande situation för berörda professioner (Ineland, J. et al. 2019, s. 56-57). Begreppen autonomi, självbestämmande, delaktighet och agentskap kan i analogi med dessa dubbla dimensioner förstås som idéer som ska omsättas i praktiska förhållanden. Likaså har begreppen, företrädesvis självbestämmande och delaktighet, också fått stor betydelse genom internationella rättighetsdokument. I FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) framhålls exempelvis respekt för individuell autonomi och friheten att göra egna val som grundläggande principer. Samtidigt betonas staters ansvar att säkerställa tillgång till stöd och service som möjliggör självbestämmande i praktiken (United Nations, 2006). Autonomi framträder därmed både som ett allmängiltigt rättighetsideal och som något som måste genomföras genom konkreta organisatoriska och sociala villkor.

Samtidigt har forskare påpekat att autonomi traditionellt har förstås i en liberal individualistisk mening, där självständighet, rationalitet och förmåga att fatta informerade beslut betonats. En sådan förståelse har haft stort inflytande inom västerländsk moralfilosofi

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

och politisk teori och påverkar fortfarande hur självbestämmande diskuteras i både forskning och praktik (Christman, 2020). Filosofiska analyser har dessutom visat att denna tradition ofta bygger på idealiserade antaganden om människans kognitiva förmågor, där autonomi framställs som mer rationell, sammanhängande och självreflekterande än vad som är psykologiskt realistiskt (Gerber, 2014 s. 152-161). När den liberala individualistiska modellen appliceras på personer med funktionsnedsättning kan den få särskilda konsekvenser. Om autonomi implicit kopplas till verbal kommunikation, kognitiv reflektion eller självständig beslutsförmåga riskerar vissa grupper att framstå som mindre självklara bärare av autonomi än andra (*jfr.* Levinsson 2008; Vorhaus 2018; Vehmas & Mietola 2021).

Denna problematik har uppmärksammats inom forskning där man i större utsträckning har betonat hur funktionsnedsättning formas i relation till sociala strukturer, normer och institutionella villkor. I detta perspektiv förstås autonomi inte enbart som en individuell egenskap, utan som något som uppstår i sociala praktiker och i mötet mellan individ och omgivning (Barron, 2001, s. 431-447; Stefánsdóttir, Björnsdóttir & Stefánsdóttir, 2018, s. 163-167). Självbestämmande i vardagen kan därmed vara beroende av hur stöd organiseras, hur individens vilja tolkas och vilka möjligheter som ges att delta i sociala sammanhang. Disability Studies har utvecklats som ett tydligt kritiskt och aktivistiskt forskningsfält, särskilt i Storbritannien, där det vuxit fram ur funktionshinderrörelsens kamp och etablerats som en egen akademisk disciplin (Cameron & Moore 2013, s. 37-39; Shakespeare 2014, s. 9-110). Centralt i denna tradition är förståelsen av funktionshinder som socialt producerat genom exkludering, ojämlikhet och maktrelationer, snarare än som en följd av individens kroppsliga egenskaper. Denna inriktning innebär att fokus riktas mot de samhälleliga strukturer och praktiker som skapar hinder, och där funktionshinder förstås som en form av socialt förtryck (Thomas 2004, s. 570-572). I en svensk kontext finns liknande idéer om delaktighet, självbestämmande och rättigheter, men traditionen är mindre institutionellt framträdande. I Lindbergs kartläggande (2016) framgår att svensk funktionshinderforskning historiskt vuxit fram inom välfärdsstatens logik, där forskning i hög grad integrerats i medicin, rehabilitering, socialt arbete och specialpedagogik snarare än att ha utvecklats som ett självständigt kritiskt fält (Lindberg 2016, s. 11-5). Kartläggningen visar också att medicinsk och vårdvetenskaplig forskning fortfarande dominerar, medan samhällsvetenskapliga analyser av makt, normer, diskriminering och mänskliga rättigheter är underutvecklade eller saknas helt (Lindberg 2016, s. 25, 27). Detta innebär att svensk forskning i högre grad fokuserat på individinriktade

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

insatser, tillgänglighet och servicefrågor, medan strukturella analyser av samhällsorganisation och ojämlikhet varit mindre framträdande, en skillnad som Lindberg själv lyfter fram i kontrast till Disability Studies internationellt (Lindberg 2016, s. 29, 36-40). Samtidigt innebär detta att olika teoretiska utgångspunkter kan leda till skilda sätt att förstå olika begrepp. De analyserade artiklarna i denna studie uppvisar också olika teoretiska orienteringar. Vissa texter ligger närmare ett disability studies-perspektiv, där fokus riktas mot representation, relationer och hur funktionsnedsättning förstås i sociala och diskursiva sammanhang. Andra studier är mer inriktade på exempelvis familj, välbefinnande eller stödpraktiker, och använder begreppen i mer etablerade eller tillämpade betydelser. Mot denna bakgrund kan föreliggande studie förstås som inspirerad av ett disability studies-perspektiv, i den meningen att fokus riktas mot hur begrepp som autonomi, självbestämmande, delaktighet och agentskap konstrueras och ges mening i relation till sociala och diskursiva sammanhang. Samtidigt rör sig studien mellan olika teoretiska riktningar, i linje med materialets sammansättning.

2.1 Begreppsförklaringar

LSS

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387), förkortat LSS är en rättighetslag som ska säkerställa att personer med omfattande eller varaktiga funktionsnedsättningar ska få de stöd de behöver att leva ett gott liv, jämlika levnadsvillkor och full delaktighet. Lagen är grundad på principerna: självbestämmande, inflytande, delaktighet, tillgänglighet, kontinuitet och helhetssyn. Syftet med insatser enligt LSS är de ska främja den enskildes möjligheter till självständighet och kunna delta aktivt i samhället (Larsson & Larsson 2024, s.10-11, 36).

Intellektuell funktionsnedsättning

Intellektuell funktionsnedsättning är en diagnos som innebär en nedsättning av kognitiva funktioner och den totala intellektuella kapaciteten hos en person. Diagnosen delas in i nivåer som beskriver graden av nedsättning. Dessa nivåer är lindrig, medelsvår, svår och mycket svår. Svårare nivå innebär större nedsättning av kognitiva och intellektuella förmågor och ett större stödbehov (Carlander H, 2024, s. 1-13).

Diagnoskriterierna för IF är: brister i intellektuella funktioner såsom slutledningsförmåga, problemlösning, planering och abstrakt tänkande; brister i adaptiv funktionsförmåga vilket leder till att personen inte når upp till den utvecklingsmässigt och sociokulturellt förväntade

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

nivån av personligt oberoende och socialt ansvarstagande och att dessa brister visar sig under utvecklingsperioden (APA 2013, s. 13).

Självbestämmande

Walker et.al (2011) beskriver självbestämmande (self-determination) som handlingar som utgörs av ett eget intresse och egen vilja, att agera med intention, medvetna val och vilja (Walker et.al 2011, s. 7-9). I Ryan & Deci (2000) framgår självbestämmande som ett kontinuum där handlingar varierar från icke-självbestämda till fullt självbestämda. Det är motivationen bakom handlingen som avgör graden av självbestämmande. En inre motivation utgör den mest autonoma och självbestämmande handlingen och en yttre motsatsen. Yttre motivation kan internaliseras och därmed rör sig handlingen mot självbestämmande och autonom på kontinuumet Ryan & Deci 2000, s. 69-72).

Delaktighet

Socialstyrelsen definierar enligt WHO's klassifikationsmodell ICF delaktighet som en individs förmåga att, oavsett funktionsförmåga, vara delaktig inom alla olika samhällsområden och knyts samman med idéer om mänskliga rättigheter och jämlikhet och möjligheter att leva ett liv på samma villkor som andra (Socialstyrelsen 2017, s. 14, 17-18). Även i Perenboom & Chorus (2003) kan man läsa om WHO's definition men de vidareutvecklar delaktighet och menar att det inte enbart bör bedömas utifrån vad en person faktiskt gör i praktiken utan snarare efter individens involvering i livssituationer. De anser att individens upplevelse av delaktighet blir förbisedd och för mycket fokus läggs på observerbar måluppfyllelse (Perenboom & Chorus 2003, s. 577-578).

Agens-agentskap..

Mänsklig agens eller agentskap definieras av Emirbayer & Mische (1998) som en temporärt konstruerad process där individer engagerar sig i olika sociala och strukturella sammanhang. Samspelet mellan vana, föreställning och bedömningar påverkar individens handlande. Agens ses inte som något man har utan något man gör, en pågående handling i sociala sammanhang (Emirbayer & Mische 1998, s. 700-701).

Sen (1999) beskriver agens som en individs förmåga att handla påverka sin situation efter dennes egna värderingar och mål. En agent beskrivs som en aktör som kan bidra till förändring snarare än att vara en passiv mottagare av vår och stödinsatser. Denna

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

handlingsförmåga formas i relation till sociala, institutionella och ekonomiska villkor (Sen 1999, s. 4-5, 18-19).

3 Teori

Denna studie tar sin utgångspunkt i att autonomi, självbestämmande, delaktighet och agentskap inte enbart är beskrivande termer, utan också normativa begrepp som bär på bestämda föreställningar om människan som handlande subjekt. Begreppen pekar därmed inte bara ut hur människor lever, utan också vilka sätt att vara, välja och delta som framstår som önskvärda, begripliga och legitima. I den forskning som vi tagit del av via kurslitteraturen och som berör intellektuell funktionsnedsättning blir det därför relevant att inte enbart fråga hur människors livssituation beskrivs, utan också vilka ideal om subjektivitet som samtidigt produceras. Teori används i denna studie för att undersöka hur autonomi och närliggande begrepp konstrueras, vilka mänskliga förmågor som görs centrala och vilka gränser som därmed dras för vem som kan erkännas som autonom.

3.1 Autonomi som självbestämmande och kapacitet

Levinsson (2006; 2008) visar att autonomi inom vård och omsorg ofta förstås genom självbestämmande, men att detta begrepp rymmer en avgörande distinktion mellan autonomi som rättighet och autonomi som kapacitet. Han diskuterar hur respekt för autonomi i praktiken förutsätter att individen också uppfattas som kapabel att bära självbestämmandet. Autonomi blir därmed inte enbart ett etiskt ideal, utan knyts till föreställningar om att individen ska kunna reflektera över sina egna tankar och motiv och reglera sitt handlande i enlighet med dessa, något som Levinsson beskriver som kognitiva och metakognitiva förmågor (Levinsson 2006, s. 18-20). Detta innebär att självbestämmande inte bara handlar om att fatta beslut, utan om att kunna utvärdera sina skäl, förstå relevant information och bedöma konsekvenser över tid (Levinsson 2008, s. 51-63; Levinsson 2006, s. 112-113). Levinsson kopplar därmed självbestämmande, och i förlängningen autonomi, till beslutsförmåga, reflektionsförmåga och självkontroll. Den autonoma personen framträder som någon som kan resonera om sina önskningar, väga alternativ mot varandra, förstå information och handla i linje med sina intentioner. Autonomi binds således, redan i grunden, till vissa kognitiva och kommunikativa förmågor, vilket gör att autonomi i praktiken ofta blir ett kapacitetskrav snarare än enbart en rättighet (Levinsson 2008, s. 114-117).

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

En central del av Levinssons kritik är att autonomi alltför ofta behandlas som en universell norm, även i situationer där individens förmåga till reflekterat beslutsfattande är nedsatt eller förlorad. I hans avhandling för han en diskussion om *undermined autonomy* och visar hur personer med demens, svår psykisk sjukdom eller metakognitiva störningar inte utan vidare kan förstås som självbestämmande i den mening som en vårdideologi ofta förutsätter (Levinsson 2008, s. 85-101; Levinsson 2006, s. 85-101. 119-122). När autonomi görs till ett generellt krav riskerar det därmed att förskjutas från att vara ett skydd för individens inflytande till att bli ett ansvar som läggs på individen oavsett förutsättningar.

För studiens syfte är detta betydelsefullt eftersom Levinsson synliggör att autonomi inte bara fungerar som en rättighetsprincip, utan också som en tyst föreställning om hur en människa förväntas vara som subjekt. Den som ska erkännas som autonom behöver framträda som reflekterande, begriplig, självreglerande och beslutskapabel. Detta öppnar för en kritisk fråga om vilka subjekt som ryms inom en sådan modell och vilka som riskerar att placeras utanför den (Levinsson 2008, s. 14-16, 68-72).

3.2 Relationell autonomi, tolkbarhet och epistemisk synlighet

Ett viktigt komplement till det individualistiska autonomibegreppet återfinns i teorin om relationell autonomi. Perspektivet utvecklades inom feministisk teori som en kritik av föreställningen om individen som ett isolerat och självständigt handlande subjekt. I stället betonas att människors möjligheter att vara självbestämmande formas i och genom relationer, sociala normer och institutionella sammanhang (Mackenzie 2019, s. 145-148). Autonomi kan därmed inte förstås som en rent inre egenskap hos individen, utan måste analyseras i ljuset av de sociala och materiella villkor inom vilka människor lever sina liv (Runge & Hansson 2024, s. 157-162).

Detta innebär inte att individuell autonomi förnekas, utan att den omtolkas. Att fatta egna beslut och handla utifrån egna värderingar förblir centralt, men vad som uppfattas som egna val formas alltid i relation till andra och inom ramar som individen inte själv har skapat. Donchin (2000) betonar att autonomi inte bara formas i relationer mellan människor, utan att dessa relationer är själva grunden för att det ska kunna finnas. De val som upplevs som personliga och de alternativ som verkar möjliga påverkas redan av samhällseliga normer, institutioner och sociala villkor. (Donchin 2000, s. 239-240).

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Samtidigt synliggör detta perspektiv en viktig begränsning. Även relationell autonomi förutsätter att individens vilja eller intentioner i någon mån kan uppfattas, tolkas och erkännas som meningsfulla. För personer vars uttrycks sätt inte låter sig förstås inom etablerade kommunikativa eller professionella tolkningsramar kan autonomi därför framstå som ett svåråtkomligt begrepp. Lid visar att när en persons förmåga inte uppfattas som begriplig av omgivningen, riskerar individen att betraktas som sårbar eller mindre kapabel. Detta kan i sin tur leda till att personen utestängs från möjligheten till självbestämmande och att bli bemött med värdighet (Lid 2022 s. 105).

Här blir den epistemiska dimensionen avgörande. Fricker (2007) visar hur människor kan undervärderas som kunskapssubjekt genom *testimoniell* och *hermeneutisk* orättvisa, där deras erfarenheter antingen ges lägre trovärdighet eller saknar begreppsliga ramar för att förstås (Fricker 2007, s. 1-10). Dohmen (2015) visar i sin tur att personer med intellektuell funktionsnedsättning ofta befinner sig i underordnade epistemiska positioner, det vill säga i kunskapsmässigt ojämlika maktrelationer där deras erfarenheter och uttryck tolkas genom professionellas tolkningsramar. Detta innebär att deras egna perspektiv riskerar att förlora giltighet och erkännande i mötet med etablerade förståelser av kunskap (2015, s. 30-41). Autonomi framträder därmed inte enbart som en fråga om relationella villkor, utan också om huruvida individens uttryck *överhuvudtaget* erkänns som begripliga inom de epistemiska eller kunskapsmässiga ramar som präglar forsknings- och omsorgspraktiker.

3.3 Epistemisk synlighet och subalternitet

För att ytterligare fördjupa analysen används Gayatri Chakravorty Spivaks (2014) begrepp om subalternitet. Begreppet har sitt ursprung i postkolonial teori och syftar hos Spivak till att analysera hur vissa grupper, i hennes fall främst koloniserade kvinnor i det globala syd, systematiskt utestängs från möjligheten att framträda som subjekt inom de kontexter där kunskap produceras. Den centrala poängen är inte att dessa grupper saknar röst i någon bokstavlig mening, utan att deras uttryck inte erkänns som meningsfulla inom de begreppsliga och institutionella ramar som dominerar kunskapsproduktionen (Spivak 2014).

Det är viktigt att betona att Spivaks analys är utvecklad i en specifik historisk och politisk kontext och inte utan vidare kan överföras till andra grupper. Personer med intellektuell funktionsnedsättning befinner sig till exempel inte i samma position som de subalternerna

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

grupper Spivak analyserar. Men samtidigt finns analytiskt fruktbara beröringspunkter, särskilt vad gäller frågan om vem som kan framträda som ett kunskapssubjekt och på vilka villkor.

I relation till denna studie innebär detta att autonomi, självbestämmande och delaktighet inte enbart handlar om att individer uttrycker vilja eller erfarenheter, utan om huruvida dessa uttryck kan uppfattas, tolkas och erkännas som meningsfulla inom etablerade kommunikativa och vetenskapliga ramar. När sådana uttryck inte låter sig översättas till igenkännbara former riskerar personer att framträda genom andras tolkningar, snarare än som subjekt i egen rätt. I detta avseende kan Spivaks begrepp användas för att synliggöra hur vissa positioner inte bara är marginaliserade, utan också epistemiskt svåråtkomliga inom rådande diskurser.

3.4 Frihet, handlingsförmåga och gränser för det autonoma subjektet

Problematiken fördjupas hos Vorhaus (2018), som visar hur samtida teorier om rättvisa och människovärde ofta fortfarande utgår från ett subjekt som kan välja, kontrollera sin situation och omsätta förmåga i handling. Detta blir särskilt tydligt i hans diskussion av *capability-ansatsen*, där frihet och agentskap ges en central normativ ställning (Vorhaus 2018, s. 84-96). Vorhaus invänder inte mot att frihet och självbestämmande är viktiga, men han ifrågasätter att de kan fungera som överordnade måttstockar för allt som är normativt betydelsefullt i mänskliga liv. När *det goda livet* huvudsakligen förstås genom individens möjlighet att välja mellan olika handlingsalternativ blir perspektivet begränsande för personer med omfattande kognitiva, intellektuella och fysiska funktionsnedsättningar. Mycket av det som gör livet gott tar inte formen av självständig kontroll eller egenproducerade val (Vorhaus 2018, s. 84-96). Detta innebär att vissa liv framstår som mer begripliga än andra. I Vorhaus analys blir rättvisa inte en fråga om förtjänst, utan ett normativt ideal som kopplas till autonomi. När rättvisa förstås genom individens förmåga att välja och kontrollera, etableras ett ideal om det rättvisa livet som självständigt och handlingskraftigt. Liv som präglas av beroende och omsorg riskerar därmed att framstå som mindre rättvisa, inte i faktisk mening, utan i relation till denna norm (Vorhaus 2018, s. 1-11).

3.5 Beroende som grundläggande livsvillkor

En central del av Vorhaus resonemang gäller beroende. Han visar att beroende inte ska förstås som ett steg ifrån ett i grunden självständigt mänskligt tillstånd, utan som ett grundvillkor i mänskligt liv (Vorhaus 2018, s. 97-110). Samtidigt är beroende inte jämnt fördelat, det vill

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

säga att personer med omfattande funktionsnedsättningar lever ofta med mer genomgripande beroenderelationer.

Detta är teoretiskt relevant eftersom autonomi ofta ställs i motsats till beroende. Vorhaus visar i stället att beroende inte utesluter handlingsförmåga. Människor som är beroende i vissa avseenden kan fortfarande uttrycka vilja, påverka relationer och utöva inflytande (Vorhaus 2018, s. 97-101). Autonomi framträder därmed inte som motsatsen till beroende, utan som något som alltid är format i relation till relationella och institutionella villkor.

3.6 Diagnos, underskott och epistemiska positioner

Mietola & Vehmas (2021) beskriver hur intellektuell funktionsnedsättning ofta definieras genom underskott vilket innebär att personen förstås genom vad hon *inte* kan (Mietola & Vehmas 2021, s. 1-9). Dessa kategorier, alltså de diagnostiska och sociala indelningar som definierar intellektuell funktionsnedsättning genom brist eller begränsning (underskott), beskriver inte bara människor, utan bidrar också till att organisera deras livsvillkor, förväntningar och möjligheter (s. 2-6).

Detta knyter an till studiens fokus på autonomi. Om autonomi kopplas till vissa igenkännbara former av kompetens riskerar människor med mer omfattande beroende eller mindre tolkbara uttryckssätt att framträda som mindre begripliga inom samma begreppsvärld. I samma stund uppstår en epistemisk fråga om vem som får definiera dessa liv, och genom vilka språk? När personer inte kan tala i former som erkänns som giltiga kommer deras erfarenheter i hög grad att representeras av andra med tolkningsföreträdare, professionella, anhöriga och forskare (Spivak 2014; Fricker 2007; Vorhaus 2018).

3.7 Teoretisk syntes

Tillsammans synliggör teorierna att autonomi inte enbart kan förstås som en individuell egenskap eller ett isolerat etiskt ideal, utan som något som formas inom relationella, institutionella och epistemiska sammanhang. Levinsson visar hur autonomi som självbestämmande förutsätter vissa kognitiva och kommunikativa förmågor, medan relationell autonomi betonar hur handlingsutrymme formas i sociala relationer. Samtidigt synliggör Spivak och Fricker hur vissa erfarenheter riskerar att inte erkännas som meningsfulla inom etablerade tolkningsramar.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Vorhaus visar hur även inkluderande teorier tenderar att privilegiera vissa former av handlingsförmåga, medan Vehmas och Mietola konkretiserar hur dessa normer organiserar livsvillkor inom funktionshinderområdet. Mot denna bakgrund används teorierna som ett analytiskt ramverk för att undersöka hur autonomi, självbestämmande, agentskap och delaktighet konstrueras i studiens empiriska material, vilka förmågor som framstår som underförstådda villkor för erkännande och vilka subjekt som därigenom görs mer eller mindre tänkbara inom forskningsdiskursen.

4 Metod

Studien analyserar de forskningsartiklar om intellektuell funktionsnedsättning som ingått i utbildningens kurslitteratur under tre år.

4.1 Forskningsdesign och metodologisk ansats

Denna studie bygger på en kvalitativ textanalys av de vetenskapliga artiklar om intellektuell funktionsnedsättning som ingått i kurslitteraturen på Malmö universitets utbildning *Socialpedagogiskt arbete med inriktning på funktionshinderområdet* mellan hösten 2023 och våren 2026. Syftet är att undersöka hur begrepp som autonomi, självbestämmande, delaktighet, agentskap och närliggande begrepp förstås i dessa texter samt vilka subjekt som framträder i framställningen.

Studien kan vidare ses som ett försök till kritisk diskursanalys. Alvesson och Sköldberg (2008) beskriver ordinär diskursanalys som ett verktyg för att förstå den diskursiva nivån, det vill säga allt tal och all skrift, eller i bredare bemärkelse all text gällande en specifik kontext, tid och rum. Med detta menas att språket är centralt för hur den sociala världen konstrueras; all språkanvändning är konstruerad och konstruerar samtidigt det som den försöker begreppsliggöra. Vissa ord används och andra väljs bort i ett ständigt pågående meningsskapande. En diskurs kan därmed förstås som något som bestämmer gränserna för vad som anses kulturellt och socialt accepterat och i förlängningen också sant eller förnuftigt. Diskursens borte gränser blir samtidigt en påminnelse om att vissa saker inte är möjliga att tala om, förstå eller tänka i ett visst sammanhang; diskursen sätter ramarna för hur vi kan tala, och tänka om samt förstå en viss företeelse i en viss kontext (Alvesson & Sköldberg 2008, s. 464-465). Ytterligare ett sätt att förstå begreppet är att betrakta diskurs som text ur ett specifikt perspektiv, med *text* avses här då inte enbart skrivna dokument, utan allt material

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

som kan läsas, tolkas och analyseras som meningsbärande uttryck. I en diskursanalytisk ansats är det centrala inte textens form i traditionell mening, utan att denna utgör ett uttryck som både blir till av och inom diskursen samtidigt som den reproducerar den samma. Det avgörande är alltså inte om materialet är en artikel, ett tal, en bild eller ett digitalt inlägg, utan att det fungerar som ett kommunikativt uttryck som bär spår av de föreställningar, normer och språkliga resurser som gör det möjligt. Texten förstås helt enkelt som en del av ett större meningsskapande sammanhang, snarare än som ett isolerat objekt (Ringström, 2014, s. 116).

Diskursanalys kan också beskrivas som en metod för att undersöka hur språk används för att konstruera verkligheten inom vissa sociala och kulturella ramverk. I stället för att fråga om något är sant eller falskt analyserar man hur fenomen framställs, vilka antaganden som tas för givna och vilka perspektiv som ges tolkningsföreträde (Bryman 2016, s. 531-533). En kritisk diskursanalys går ett steg längre genom att särskilt fokusera på hur språk hänger samman med makt, ideologi och sociala strukturer. Här undersöks inte bara hur verkligheten konstrueras, utan också vilka intressen dessa konstruktioner tjänar och vilka konsekvenser de får för olika grupper. Kritisk diskursanalys syftar därmed till att synliggöra ojämlikheter och ifrågasätta etablerade sätt att tala om och förstå sociala fenomen. (Bryman 2016, s. 540-541).

Vår analys har med detta sagt generellt sett präglats av ett växelspel mellan del och helhet där enskilda formuleringar och textpassager successivt tolkats i relation till artiklarnas övergripande resonemang och materialet som helhet (Alvesson & Sköldberg 2008, s. 194-195). Studien utgår även från en reflexiv ansats som innebär att forskarnas förförståelse och tidigare erfarenheter förstås som något som påverkar tolkningen av materialet (Alvesson & Sköldberg 2008, s. 199, 486). I föreliggande studie innebär detta att författarnas utbildning och erfarenheter inom funktionshinderområdet påverkat vilka frågor och teman som uppmärksammats i analysen.

Den metodologiska utgångspunkten kan i linje med detta beskrivas som en kombination av kvalitativ textanalys inspirerad av kritisk diskursanalys och handlar därför inte primärt om vad texterna säger, utan om *hur* de säger det och vilka föreställningar om subjekt, kompetens, deltagande och andra tematiska beståndsdelar som därigenom produceras.

4.2 Urval

4.2.1 Urvalskriterier

Det empiriska materialet i studien har identifierats via en genomgång av kurslitteraturen inom utbildningen *Socialpedagogiskt arbete med inriktning på funktionshinderområdet* vid Malmö universitet. Det är en treårig utbildning som omfattar 180 högskolepoäng. Programmet som undersökts påbörjades hösten 2023 och avslutas sommaren 2026. Utbildningen omfattar 16 kurser där forskning om funktionshinder, delaktighet och levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning behandlas. I dessa 16 kurser har kurslitteraturen sammanlagt bestått av 245 titlar. Dessa titlar har bestått av artiklar, böcker, rapporter, avhandlingar, kapitel i böcker, poddar med mera. Vissa av titlarna är med i flera kurser och är därmed räknade flera gånger. Av dessa 245 titlar är 42 vetenskapliga artiklar.

För att inkluderas i studien skulle texterna uppfylla följande kriterier:

1. Ingå i utbildningens kurslitteratur
2. Vara en vetenskaplig artikel
3. Till viss del, direkt eller indirekt, beröra intellektuell funktionsnedsättning

Texter som huvudsakligen behandlade andra typer av funktionsnedsättning, exempelvis fysiska funktionsnedsättningar eller autism, främst fokuserade organisation och profession eller forskningsmetod, inte utgjorde vetenskapliga artiklar, eller inte gick att få tillgång till trots genomgång av tillgängliga länkar och databaser inkluderades inte. För att avgöra huruvida artiklarna har kvalificerat till vårt urval har samtliga artiklars abstracts lästs. I vissa fall där det inte varit direkt uppenbart huruvida artikeln lämpar sig för vårt urval har även delar av inledning eller andra kapitel lästs.

För att skapa en överblick över det material som ingått i utbildningen sammanställdes en tabell som visar hur många titlar och vetenskapliga artiklar som ingått i varje kurs. I tabellen framgår även hur många artiklar som är inkluderade och exkluderade, artiklar som inte gick att få tillgång till och artiklar som ingick i kursen men inte fanns i kurslitteraturen från varje kurs.

Kurskod	Titlar	Artiklar	Inkluderade artiklar	Exkluderade artiklar
Medicinska och sociala perspektiv på funktionshinder – SF111B. HT 2023	30st	3st	0st	3st
Välfärdsystemet och funktionshinder – SF112B. HT 2023	20st	3st	1st	2st
Socialpsykologiska och etiska perspektiv - SF121B. VT 2024	16st	2st	0st	2st
Sociala teman i livsförloppet med funktionsnedsättning – SF122C. VT 2024	36st	9st	2st	7st
Socialpedagogiskt arbete i ett individperspektiv – SF131 C. HT 2024	17st varav 5st i övriga moduler	6st varav 4st i övriga moduler varav 1st otillgänglig	3st varav 2st från övriga moduler	3st varav 2st från övriga moduler
Psykosociala perspektiv på god hälsa – SF132B HT 2024	15st	2st varav 1st otillgänglig	0st	2st
Funktionsnedsättningar, teknik och hjälpmedel – SF 133B. HT 2024	7st 11st i andra moduler	2st varav 2st i övriga moduler	0st	2st 2st från övriga moduler
Socialpedagogiskt arbete i ett verksamhetsperspektiv – SF141B. VT 2025	16st 1st i övriga moduler	3st	1st	2st
Forskningsmetodik I – SF142B. VT 2025	6st	0st	0st	0st
Fördjupningsarbete – SF143B. VT 2025	4st	1st	0st	1st
Samverkan, profession och funktionsnedsättning – SF151B. HT 2025	10st	5st varav 1st otillgänglig	0st	5st
Verksamhetsförlags utbildning - SF152B. HT 2025	12st	0st	0st	0st
Funktionshinderforskning och samhällsvetenskapliga teorier – SF153B. HT 2025	20st	6st varav 1st otillgänglig	0st	6st

Forskningsmetodik II – SF161B. VT 2026	10st	3st	1st	2st
Examensarbete – SF 162B	4st	0st	0st	0st
Förändringsarbete i välfärdssektorn – SF163C. VT 2026	9st	0st	0st	0st
Totalt 16 kurser	245st	46st	8st	38st

För sammanställningen av denna tabell har samtliga kursers litteraturlistor undersökts via Malmö universitets digitala läroplattform Canvas. I läroplattformen Canvas sorteras information i olika moduler. I den första genomgången har enbart litteraturlistor under modulen *kursplan* undersökts. Vid en andra genomgång har även andra moduler undersökts och vetenskapliga artiklar som hittats syns som artiklar i övriga moduler i tabellen. Resultatet av denna process blev ett empiriskt material bestående av åtta vetenskapliga artiklar från fem av utbildningens 16 kurser.

4.2.2 Strategiskt urval

Urvalet i studien är att betrakta som ett avgränsat, strategiskt urval, vilket innebär att materialet inte har valts för att uppnå representativitet och generaliserbarhet för ett större forskningsfält. Urvalet har istället valts utifrån dess relevans i förhållande till studiens syfte och frågeställningar (Bryman 2016, s. 408). I den här studien har fokus därför riktats mot artiklar som på ett direkt eller indirekt sätt behandlar IF och autonomi och eller andra, till detta begrepp, närliggande begrepp i ett specifikt utbildningsområde eftersom enbart detta material varit relevant för studiens syfte. Enligt Bryman är strategiskt urval en central metod inom kvalitativ forskning när syftet är att analysera fenomen i särskilda kontexter (Bryman 2016, s. 408-409).

Detta innebär att urvalet i studien är medvetet avgränsat och kan därför inte förstås som ett försök att ge en heltäckande bild av forskningsfältet. Urvalsprocessen är styrd av det faktiska material som ingår i de olika kursernas utbildningsplaner för att kunna göra en diskursanalytisk undersökning av hur särskilda, för studien relevanta, fenomen konstrueras i den aktuella utbildningskontexten.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Studiens syfte medför begränsningar på antalet artiklar som analyseras eftersom antalet artiklar som berör autonomi, IF och ingår i kurslitteraturen i det specifika utbildningssammanhanget är fast (åtta). Antalet artiklar är alltså en direkt konsekvens av studiens syfte. Ett större antal artiklar skulle kräva ett annat urval vilket i sin tur skulle kräva en annan studie med ett annat syfte. Studiens urval och metod möjliggör en diskursanalytisk undersökning av hur diskurser konstrueras och reproduceras i en specifik och för studien relevant utbildningskontext. Utbildningsmaterialet inom denna specifika kontext som utgör studiens empiri är särskilt intressant eftersom den består av texter som läses i utbildande syfte av flera inom området, eventuellt, framtida yrkesverksamma.

Urvalet medför dock att studiens resultat inte kan ses som representativt för hela området vilket påverkar studiens överförbarhet. Detta är emellertid inte ett problem eftersom studien inte ämnar kartlägga forskningsfältet i sin helhet.

4.2.3 Artiklar som ingår i urvalet

Här följer en kort presentation av artiklarna som ingår i vår urvalsram sorterat efter vilken kursplan de ingår i.

Välfärdsystemet och funktionshinder – SF112B. HT 2023

1. Traustadóttir, Rannveig & Sigurjónsdóttir, Hanna Björg (2008). *The 'Mother' behind the Mother: Three Generations of Mothers with Intellectual Disabilities and their Family Support Networks*.

Artikeln följer tre generationer av isländska mödrar med intellektuell funktionsnedsättning och visar hur deras möjligheter att behålla och uppfostra sina barn i hög grad beror på stöd från utökad familj. Trots ökningen av formella stödinsatser är familjens roll fortsatt avgörande, särskilt kvinnliga släktingar som fungerar som praktiska och emotionella ”stödmammor” och som ofta agerar som advokater gentemot myndigheter. Studien visar att när sådant stöd saknas ökar risken för att barn omhändertas, medan kombinationen av familjestöd och formella insatser kan möjliggöra stabilt föräldraskap. Författarna betonar att förändrade välfärdsstrukturer har skiftat familjens roll från praktisk hjälp till allt mer systemnavigering och skydd mot professionell maktutövning.

Sociala teman i livsförloppet med funktionsnedsättning – SF122C. VT 2024

2. Olin, Elisabeth & Ringsby Jansson, Bibbi (2009). *On the outskirts of normality: Young adults with disabilities, their belonging and strategies.*

Artikeln undersöker hur unga vuxna med intellektuella och/eller psykiska funktionsnedsättningar navigerar mellan att höra till "det normala" och att kategoriseras som avvikande. Genom intervjuer identifieras tre strategier: pragmatiska navigatörer som anpassar sig och undviker situationer de inte klarar, kritiska utmanare som ifrågasätter samhällets krav, och missförstådda rebeller som hamnar i konflikt med omgivningen. Studien visar hur dessa unga vuxna både påverkas av och aktivt hanterar stigma, tillhörighet och förväntningar. Den belyser också hur gränsen mellan normalitet och avvikelse skapas i sociala möten och hur deltagarna försöker forma en hållbar identitet.

3. Olsson, M. B. & Hwang, C. P. (2008). *Socioeconomic and psychological variables as risk and protective factors for parental well-being in families of children with intellectual disabilities.*

Artikeln undersöker vilka risk- och skyddsfaktorer som påverkar välbefinnandet hos föräldrar till barn med intellektuell funktionsnedsättning i Sverige. Resultaten visar att det inte är barnets funktionsnedsättning i sig som förklarar lägre välbefinnande, utan främst ekonomisk utsatthet och föräldrars egen hälsa. Studien visar också att många föräldrar rapporterar god anpassning, och att skyddsfaktorer som känsla av sammanhang, positiv påverkan från barnet och nöjdhet med deltagande i olika livsområden starkt bidrar till bättre välbefinnande. Författarna betonar att både risk- och skyddsfaktorer måste analyseras samtidigt för att förstå variationer i föräldrars mående.

Socialpedagogiskt arbete i ett individperspektiv – SF131 C. HT 2024

4. Näslund, Rebecka & Gardelli, Åsa (2013). *'I know, I can, I will try': youths and adults with intellectual disabilities in Sweden using information and communication technology in their everyday life.*

Artikeln undersöker hur unga och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning använder och får tillgång till IKT i vardagen, och hur detta påverkar deras handlingsutrymme och agens. Studien visar att IKT kan stärka användarnas aktivitet, kommunikation och självständighet,

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

särskilt när tekniken kopplas till deras intressen och tidigare erfarenheter. Resultaten betonar att agens skapas i relationer mellan människor, teknik och omgivande miljö, och att stöd från personal är avgörande för att IKT ska bli ett meningsfullt verktyg. Samtidigt framkommer att bristande anpassning av program och tekniska hinder kan begränsa möjligheterna till delaktighet.

5. Østvik, Jørn; Ytterhus, Borgunn & Balandin, Susan (2018). *'So, how does one define a friendship?' Identifying friendship among students using AAC in inclusive education settings.*

Artikeln undersöker hur barn som använder AKK (Alternativ och Kompletterande Kommunikation) beskriver och upplever vänskap i inkluderande skolmiljöer, och jämför deras perspektiv med föräldrars, klasskamraters och personals. Studien visar att barnen själva rapporterar att de har vänner, men att dessa relationer ofta uppfattas som ytliga eller ensidiga av vuxna och jämnåriga. Flera vänskaper är unilaterala, där barnet som använder AKK ser någon som vän utan att detta är ömsesidigt. Resultaten pekar på stora skillnader i hur vänskap definieras och förstås, och lyfter behovet av att bättre stödja social delaktighet för elever som använder AKK.

6. Light, Janice & McNaughton, David (2014). *Communicative Competence for Individuals who require AAC: A New Definition for a New Era of Communication?*

Artikeln diskuterar hur begreppet kommunikativ kompetens för personer som använder AKK har utvecklats sedan 1989. Författarna beskriver fyra centrala kompetensområden som beskrivs som lingvistiska, operationella, sociala och strategiska kompetenser. Dessa kompletteras av psykosociala faktorer som motivation, attityd, självförtroende och resiliens. De betonar också att kommunikativ kompetens påverkas av miljöfaktorer, såsom stöd eller hinder i omgivningen. Artikeln argumenterar för en uppdaterad och bredare förståelse av kommunikativ kompetens i dagens föränderliga kommunikationslandskap.

Socialpedagogiskt arbete i ett verksamhetsperspektiv – SF141B. VT 2025

7. Barron, Karin (2002). *Who am I? Women with learning difficulties (re)constructing their self-identity.*

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Artikeln undersöker hur kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar formar och omformar sin självbild i relation till omgivningens normer om kön och funktionshinder. Genom intervjuer visar Barron hur kvinnorna både påverkas av och försöker motstå den identitet som tillskrivs dem som "learning disabled". Studien belyser hur begränsade livsvillkor, maktstrukturer och stereotypa förväntningar påverkar deras möjligheter till självbestämmande, men också hur vissa kvinnor aktivt försöker skapa alternativa identiteter som ett sätt att hävda agens. Artikeln framhäver därmed samspelet mellan strukturella villkor och individuella strategier i konstruktionen av identitet.

Forskningsmetodik II – SF161B. VT 2026

8. Antelius, Eleonor (2009). *Whose body is it anyway? Verbalization, embodiment, and the creation of narratives.*

Artikeln undersöker hur berättelser om svår funktionsnedsättning skapas i interaktionen mellan personal och deltagare på en daglig verksamhet. Den visar hur en verbal berättelse om beroende ofta dominerar, samtidigt som personer uttrycker autonomi genom kroppsliga handlingar. Studien belyser hur dessa parallella berättelser speglar maktrelationer och kan utmana institutionella tolkningar av den funktionsnedsatta kroppen.

4.3 Analytisk strategi

Syftet med arbetet har varit att analysera hur autonomi, samt närliggande begrepp som självbestämmande, delaktighet och agenskap förstås och beskrivs i vårt urval. Därför lämpar sig diskursanalys som metod till vår studie.

Syftet med att analysera diskursen är inte att avslöja några bakomliggande sanningar eller hur det "egentligen ligger till" i diskurser som analyseras. Syftet är snarare att undersöka mönster i vad som sagts eller skrivits och vilka sociala konsekvenser denna beskrivning av verkligheten kan få. Det är viktigt att vara medveten om att analytikerns eventuella förkunskap och förförståelse inom området riskerar att påverka analysen. Därför bör forskaren eller analytikern i största möjliga mån försöka ställa sig främmande till materialet (Jørgensen Winther & Phillips 1999, s. 28).

I linje med detta riktar vår analys inte fokus mot att avtäckta några dolda sanningar gällande intellektuell funktionsnedsättning och autonomi. Analysen riktar snarare fokus på hur begreppen används, vilka betydelser de ges och vilka antaganden om individer och deras

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

kompetenser som uttrycks i texterna. Artiklarna betraktas inte som neutrala beskrivningar av verkligheten utan ses som färgade av författarens tidigare kunskaper, erfarenheter och de diskurser som denna verkar inom. Trots försök att ställa sig främmande till empirin kommer även våra tidigare erfarenheter i någon mån påverka analysen.

Enligt Jørgensen Winther och Phillips (1999) ser sig analytikern i en kritisk diskursanalys inte sig själv som politiskt neutral. Analytikern ämnar istället att med hjälp av diskursanalysen bidra till att belysa ojämlika maktförhållanden och bidra till social förändring (Jørgensen Winther & Phillips 1999, s. 70). Det vore att ta i att påstå att vi med det här arbetet tror oss kunna förbättra världen för förtryckta grupper. Vår förhoppning är snarare att kunna bidra i den typ av kunskapsproduktion som identifierar och visar att vissa mönster och ojämlika maktförhållanden finns, i vårt fall kopplat till det material och den diskurs vi undersöker. Detta är den kritiska diskursanalysens syfte.

4.3.1 Diskursanalys - Fairclough och den tredimensionella modellen

I vårt analysarbete har vi inspirerats av Norman Faircloughs (2010) tredimensionella modell för kritisk diskursanalys (Fairclough 2010). Modellen utgår från att diskurs verkar på tre analytiskt åtskiljbara men sammanlänkade nivåer. Dessa nivåer är text, diskursiv praktik och social praktik (Fairclough 2010 s. 133).

Tyngdpunkten för studien har legat på textnivån, där vi har undersökt hur begrepp som autonomi, självbestämmande, delaktighet och agentskap formuleras i de analyserade artiklarna. I detta arbete har vi inspirerats av Faircloughs begrepp *modalitet* och *transivitet* som analytiska ingångar till hur mening och positioner etableras språkligt.

Modalitet handlar om hur säkert eller osäkert något uttrycks i texten, till exempel om något beskrivs som möjligt, troligt eller självklart. Genom att studera modalitet kan man se hur starkt skribenten står bakom ett påstående och hur säker eller tveksam beskrivningen av ett fenomen är. Transivitet handlar om hur språket kopplar samman handlingar med dem som utför eller påverkas av dem. Det visar vem som framställs som aktiv och ansvarig, och vem som eventuellt osynliggörs. Genom att studera transivitet kan man se hur makt, ansvar och handlingsförmåga fördelas i texten, till exempel om någon beskrivs som den som gör något, eller som den som något görs *mot*. På så sätt blir det möjligt att synliggöra hur olika aktörer positioneras och hur relationer mellan dem språkligt konstrueras. Tillsammans möjliggör

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

dessa begrepp en analys av hur ansvar, handlingsförmåga och positioner konstrueras i text (Fairclough 2010, s. 94-107).

Den diskursiva praktiken, som rör hur texter produceras, cirkulerar och tolkas, har inte analyserats systematiskt, men har berörts genom att uppmärksamma återkommande sätt att formulera autonomi och närliggande begrepp mellan de analyserade artiklarna. Detta kan förstås som en form av intertextualitet inom det avgränsade materialet, där vissa begrepp och förståelser återkommer och ges liknande betydelse i olika texter (Jørgensen & Phillips 2010, s. 132).

Materialets funktion som kurslitteratur innebär dessutom att texterna inte enbart förstås som enskilda forskningsbidrag, utan som en del av en utbildningskontext där de cirkulerar och bidrar till att forma hur centrala begrepp förstås av blivande yrkesutövare. I detta avseende berör studien även aspekter av diskursiv praktik kopplade till distribution och konsumtion av texter.

Den tredje nivån, social praktik, där diskurser relateras till bredare samhällliga och institutionella villkor, har inte utgjort ett primärt analysfokus. Faircloughs modell fungerar dock som en övergripande förståelseram, vilket möjliggör att de diskursiva mönster som identifieras i analysen senare kan relateras till organisatoriska och utbildningsmässiga sammanhang i studiens diskussion.

4.3.2 Praktiskt tillvägagångssätt vid analys av vetenskapliga artiklar

Analysen har genomförts genom en kvalitativ textanalys inspirerad av kritisk diskursanalys, där fokus legat på hur autonomi, självbestämmande, delaktighet och agenskap har formulerats i de utvalda artiklarna. Arbetet inleddes med närläsningar av materialet i syfte att identifiera återkommande sätt att beskriva subjektivitet, handlingsförmåga och deltagande. Analysen var iterativ, vilket innebär att vi rört oss fram och tillbaka mellan helhet och delar i flera omgångar. I enlighet med en hermeneutisk ansats började vi med att läsa texterna för att skapa en övergripande förståelse. Därefter identifierades textavsnitt som berörde studiens frågeställningar, analyserades mer ingående och relaterades tillbaka till materialet som helhet. Denna process upprepades för att successivt fördjupa tolkningen.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

I analysprocessen identifierades återkommande teman genom att markera och jämföra textavsnitt som relaterade till studiens frågeställningar. Dessa teman prövades, omformades och förfinades i omgångar i takt med att analysen fördjupades. Dessa teman var inte förutbestämda, utan, kan man säga, växte fram i mötet med materialet, samtidigt som de vägledades av studiens syfte och frågeställningar. Särskild uppmärksamhet riktades mot:

- hur autonomi och närliggande begrepp används, uttrycks och/eller underförstås
- vilka förmågor och egenskaper som implicit eller explicit framstår som förutsättningar för autonomi
- hur olika subjekt konstrueras och vilka uttryck som erkänns som meningsfulla

Analysen strukturerades också genom användning av så kallade *excerpt-commentary-units* där utvalda citat analyserades i relation till studiens frågeställningar (Rennstam & Wästerfors 2015, s. 51-52). Citaten fungerade därmed som analytiska ingångar snarare än illustrationer, vilket möjliggjorde en nära koppling mellan empiri och tolkning.

Som en del av det analytiska arbetet använde vi även språkliga sensitiserande begrepp. *Sensitizing concepts* är ett uttryck som först introducerades av Herbert Blumer (1969) och fungerar som analytiska verktyg som hjälper forskaren att se vad som kan vara viktigt i materialet. Till skillnad från fasta, strikt definierade begrepp ger sensitiserande begrepp en riktning, en uppmärksamhetspunkt eller ett sätt att se, snarare än ett färdigt svar, något som ger forskaren en allmän känsla för vad hen ska leta efter och hur man kan tolka det man ser.

Det innebär att dessa begrepp inte bestämmer *vad* något är, utan hjälper forskaren att upptäcka *hur* något framträder i texten. Bryman (2018) beskriver det utan att använda begreppet själv som ett vanligt inslag i kvalitativ forskning där dessa ofta fungerar som orienteringspunkter som hjälper forskaren att se mönster i materialet (Blumer 1969; Bryman 2018 s. 507-509).

I analysen uppmärksammades modalitet och transivitet. Ovan har dessa beskrivits som hur olika påståenden framställs som mer eller mindre självklara, samt hur handlingar och processer kopplas till eller frikopplas från aktörer. Dessa begrepp tillämpades inte schematiskt i varje text, utan fungerade som verktyg för att synliggöra hur ansvar, handlingsförmåga och positioner etableras i materialet.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Genom denna analysprocess identifierades ett antal återkommande teman som ligger till grund för studiens resultat. Dessa teman ska inte förstås som givna kategorier i materialet, utan som analytiska konstruktioner som syftar till att synliggöra hur autonomi, självbestämmande och delaktighet förstås inom de analyserade texterna.

4.3.3 Analys genom excerpt-commentary-units

För att strukturera analysarbetet ytterligare har vi använt oss av något som kallas excerpt-commentary-units-modellen. Ett excerpt består av ett citat eller en kort passage där en relevant formulering förekommer och som är hämtad ur empirin, i vårt fall från vetenskapliga artiklar. Dessa textutdrag har identifierats under närläsningen av materialet och valts ut eftersom de på ett tydligt sätt uttrycker hur centrala begrepp definieras eller hur forskningsdeltagare beskrivs.

Till varje excerpt har en analytisk kommentar (commentary), där textens innebörd tolkas och sätts i relation till studiens frågeställningar, formulerats. I kommentarerna diskuteras exempelvis vilka antaganden om självständighet, kompetens eller socialt deltagande som uttrycks i formuleringen.

Genom att analysera flera sådana excerpt från olika artiklar blir det möjligt att identifiera återkommande mönster i materialet. Dessa mönster kan exempelvis handla om hur autonomi och delaktighet direkt eller indirekt definieras eller beskrivs, vilka typer av aktiviteter som framställs som centrala eller hur forskningsdeltagare positioneras i relation till begrepp som självständighet och beroende. Arbetet med excerpt-commentary-units har möjliggjort en analys som ligger nära texten samtidigt som den ger utrymme för mer övergripande tolkningar (Rennstam & Wästerfors 2015 s. 51-52, 148-157).

4.4 Forskningsetiska överväganden

Studien bygger på en kvalitativ analys av redan publicerade vetenskapliga artiklar och innebär därmed ingen direkt kontakt med forskningsdeltagare. Traditionella forskningsetiska principer såsom informerat samtycke, konfidentialitet och anonymisering (Forsman 1997, s. 44, 75-77) har därför hanterats i de ursprungliga studierna. Det innebär dock inte att studien saknar forskningsetiska dimensioner. I en diskursanalytisk litteraturstudie blir istället frågor om urval, tolkning, representation och återgivning av tidigare forskning aktuella.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

En central utgångspunkt har varit att återge de analyserade artiklarna så korrekt och rättvisande som möjligt. Detta har inneburit en strävan efter att använda exakta citat, undvika att rycka formuleringar ur sitt sammanhang och låta materialets komplexitet framträda även när det inte entydigt stödjer analysens tematiska riktning. Citaten har därmed inte enbart fungerat som illustrationer, utan som bärande delar av analysens underlag. Ett etiskt ansvar för oss handlar därför både om korrekt referenshantering och om akademisk integritet i relation till de forskare vars arbeten analyseras.

Samtidigt innebär varje analys en tolkning. Det går inte att helt undvika att materialet läses genom vissa teoretiska perspektiv och analytiska begrepp. Ringström (2014) beskriver detta som en central problematik inom kritisk diskursanalys, där forskaren riskerar att uttala sig om något annat än det som faktiskt studeras när tolkningen glider från text till forskarens egna antaganden (s. 113-114). I denna studie har ambitionen därför varit att hålla analysen nära materialet och att förankra tolkningar i konkreta citat och textpassager snarare än att använda materialet som illustration av i förväg givna teoretiska ståndpunkter. Samtidigt betraktas analysen inte som neutral eller fri från perspektiv, utan som präglad av reflexivitet och förförståelse (jfr Alvesson & Sköldberg 2008).

Diskursanalys innebär också att forskaren aktivt organiserar och omformulerar materialet genom att identifiera teman, välja ut vissa formuleringar och tolka relationer mellan olika delar av texten. Ringström (2014) beskriver detta som att analysen producerar ett nytt analytiskt objekt snarare än neutralt återger texten som den är (s. 115-116). När ett omfattande material organiseras i övergripande teman sker därför alltid en viss analytisk reduktion eller avskalning, där vissa aspekter framträder tydligare medan andra riskerar att tonas ned. Braun och Clarke (2006, s. 79-82) beskriver detta som en risk för att materialet framstår som mer enhetligt än det faktiskt är. En metod för att motverka detta är att kontinuerligt föra analysen tillbaka till de ursprungliga artiklarna och förankra i konkreta citat och sammanhang (Rennstam & Wästerfors 2015, s. 49-53).

Det har också varit viktigt att inte framställa de analyserade artiklarna som mer samstämmiga än de faktiskt är. Materialet skiljer sig åt vad gäller syfte, metod, teori och empiri. När artiklarna sammanförts under gemensamma teman har detta därför inte gjorts för att de uttrycker identiska perspektiv, utan för att de på olika sätt bidrar till att synliggöra återkommande diskursiva mönster (Braun & Clarke 2006, s. 79-83).

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

En ytterligare etisk dimension rör representation då studien analyserar forskningsartiklar där personer med intellektuell funktionsnedsättning i vissa fall citeras och beskrivs. Det innebär att deras erfarenheter förekommer indirekt genom flera led av tolkning och representation. Ringström (2014) beskriver detta som forskning på ”andra ordningens nivå”, där forskaren analyserar texter som redan utgör tolkningar av sociala fenomen (s. 113-114). Erfarenheter passerar därmed genom flera tolkningsled från deltagare, ursprungliga forskare, vetenskaplig text och slutligen till denna studies analys. Detta innebär en risk för att erfarenheter distanseras från sina ursprungliga sammanhang eller reduceras till analytiska exempel. Mot denna bakgrund har det varit viktigt att förstå utsagorna som delar av diskursiva sammanhang snarare än som direkta och oproblematiska uttryck för deltagarnas ”egna röster”.

Den diskursanalytiska ansatsen innebär också ett forskningsetiskt ställningstagande genom att fokus riktas mot hur begrepp, kategorier och subjekt konstrueras i texterna snarare än mot individers egenskaper. Studien syftar därmed inte till att kritisera enskilda forskare, utan till att undersöka hur vetenskaplig kunskap formas inom diskursiva och utbildningsmässiga sammanhang (Ringström 2014, s. 119-120).

Forskningsetiska överväganden kan även förstås i relation till god forskningssed. Vetenskapsrådet (2024, s. 7) beskriver detta som de samlade etiska krav som bör prägla forskningens genomförande. I detta sammanhang blir principerna om tillförlitlighet, ärlighet, respekt och ansvar centrala (Vetenskapsrådet 2024, s. 10-12). I denna studie har det bland annat inneburit noggrann citathantering, försiktighet i slutsatser, tydlighet kring studiens begränsningar samt en strävan efter att återge både forskningen och de personer som representeras i materialet på ett respektfullt och rättvisande sätt.

5 Resultat och analys

Analyskapitlet är uppdelat i två delar. I den första delen presenteras en textnära analys av materialet, där fokus ligger på hur begrepp som autonomi, självbestämmande, delaktighet och agentskap formuleras i de analyserade texterna. Denna del hålls medvetet nära empirin och är i begränsad utsträckning teoretiskt förankrad.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

I den efterföljande delen fördjupas analysen genom att resultaten sätts i relation till studiens teoretiska utgångspunkter. Uppdelningen syftar till att tydliggöra skillnaden mellan det som framträder i materialet och de tolkningar som utvecklas i dialog med teori.

5.1 Autonomi som tolkningsföreträdare och kommunikativ begriplighet

Ett återkommande mönster i materialet är att autonomi inte framträder som en rent inre eller självklar egenskap hos individen. I stället blir självbestämmande beroende av att individens vilja, identitet eller erfarenheter kan framträda som begripliga och erkännbara för andra. Det handlar alltså inte bara om att ha en uppfattning, utan om att denna uppfattning måste kunna läsas som meningsfull inom rådande sociala och vetenskapliga tolkningsramar.

Detta blir tydligt redan hos Barron, där kvinnor med ”learning difficulties” beskrivs som osynliggjorda i både samhälle och forskning. Barron skriver:

Disabled women are not merely an invisible group in the sense of not being heard, in society generally, but also in research (Barron 2002, s. 58).

Hon tillägger:

The little interest in listening to the voices of women with learning difficulties ... risks being misinterpreted as the women having nothing to say (Barron 2002, s. 59).

Här framträder autonomi inte främst som självständighet i handling, utan som beroende av att subjektet överhuvudtaget erkänns som någon vars erfarenheter är värda att lyssna till. Om erfarenheten inte får status som meningsfull, begränsas också möjligheten att framträda som självbestämmande subjekt. Frånvaron av lyssnande får därmed konsekvenser inte bara för vad som hörs, utan också för vad som överhuvudtaget framstår som uttryck eller innehåll. Det som inte efterfrågas riskerar att inte framträda som något som finns att ta ställning till.

En närliggande problematik återkommer i Barrons analys av diagnosen som identitetsordning. Hon skriver:

The interviews show that the primary identity ascribed women with learning difficulties is the one of learning disabled (Barron 2002, s. 66).

Diagnosen fungerar därmed inte bara som beskrivning, utan som en tolkningsram som ordnar subjektet redan innan kvinnornas egna självdefinitioner får utrymme. När en av kvinnorna i

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

stället säger: *”That’s those with Down’s syndrome. Not me. I’m an animal lover. That’s me”* (Barron 2002, s. 73), blir det tydligt att autonomi här är knuten till möjligheten att själv få ange vem man är. Samtidigt framgår att denna möjlighet är villkorad av vilka identiteter som erkänns som begripliga och giltiga.

Även hos Antelius står frågan om begriplighet i centrum. Hon skriver att berättande förutsätter erkännande:

...narrating builds upon the acknowledgement of the other as a competent narrator.” och att *“Communicative agency, which is linked to self-determination, is thus dependent on others not thwarting one’s communicative acts* (Antelius 2009, s. 362).

Här framträder självbestämmande som beroende av att individens uttryck erkänns som berättelse och vilja. Antelius problematiserar samtidigt att narrativ forskning ofta har privilegierat verbal berättelse: *“most narrative research has focused on verbal stories”* (Antelius 2009, s. 362), och uttrycker en ambition att synliggöra *“invisible stories”* som *“are not primarily verbal”* (Antelius 2009, s. 363). Detta innebär en förskjutning bort från ett snävt verbalt ideal. Samtidigt visar artikeln att också denna öppning vilar på ett krav på tolkbarhet, eftersom deltagarna valdes ut utifrån om de hade:

...speech abilities or other ways of communicating that I as a researcher had learned to understand (Antelius 2009, s. 365).

Även i Light och McNaughton framträder självbestämmande som beroende av kommunikativ begriplighet. Författarna betonar att deltagande förutsätter att individen kan uttrycka sig på sätt som blir möjliga att tolka inom sociala praktiker:

Communicative competence is essential to the enhancement of the quality of life of individuals with complex communication needs (Light & McNaughton, 2014, s. 15).

Autonomi framträder därmed inte som enbart en inre kapacitet, utan som beroende av kommunikativa resurser och omgivningens förmåga att erkänna dessa uttryck.

Tillträdet till forskningssubjektivitet blir därmed beroende av att uttrycken kan kännas igen som begripliga.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

I Näslund och Gardelli framträder agentskap som beroende av igenkännbara uttryck i en något annan form. Författarna skriver:

This study introduces how technology and humans are part of relationships that influence agency among people with disabilities. (Näslund & Gardelli 2013, s. 28)

Agency framstår här inte som något individen bara har, utan som något som formas i relationer. Samtidigt blir handlingsförmåga begriplig genom synliga uttryck som aktivitet, lärande och förändring. När författarna skriver:

By using ICT in the project, the adults also increased their self-esteem, belief in themselves, and their abilities. (Näslund & Gardelli 2013, s. 28)

blir det tydligt att agentskap i hög grad synliggörs genom observerbara förändringar. Hos Olsson och Hwang framträder samma logik mer indirekt. Artikeln behandlar inte autonomi som explicit begrepp, men gör vissa former av erfarenhet begripliga genom att översätta dem till mätbara kategorier. När författarna skriver att anpassning förstås genom *“the interplay between risk and protective factors”* (Olsson & Hwang 2008, s. 1103), blir det tydligt att det som görs synligt i texten är sådant som kan infogas i en modell om risk, skydd och utfall. Barnets erfarenheter framträder därmed inte i egen rätt, utan genom andras tolkningar och genom de analytiska kategorier som forskningsdesignen gör tillgängliga.

Olin och Ringsby Jansson formulerar denna problematik i relation till identitet och klassificering. De skriver:

Individuals may relate in various ways to the category in which they are placed: they may distance themselves from it as well as resist it. (Olin and Ringsby Jansson, 2009, s. 257).

Detta förstärks när de beskriver hur de unga vuxna själva gör anspråk på tolkningsföreträde:

While they understand and are able to reflect on the ways in which other people view them, they assign themselves the right to interpret their own situation. (Olin and Ringsby Jansson, 2009, s. 264).

Autonomi blir därmed inte bara en fråga om att fatta beslut, utan om att definiera vad situationen är och vem man är inom den.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Även i Østvik, Ytterhus och Balandin framträder självbestämmande som beroende av erkännandet av individens egen tolkning. Författarna betonar vikten av barns egna perspektiv:

These perspectives acknowledge the children's voices and value the children's unique interpretations of the social relationships which they identify. (Østvik, Ytterhus & Balandin, 2018, s. 335).

Samtidigt visar artikeln att barns egna vänskapsuppfattningar inte självklart erkänns av vuxna eller av andra barn:

The students' who used AAC reports of friendships diverged substantially from those of fellow students and the assessments of friendships made by parents and staff. (Østvik, Ytterhus & Balandin, 2018, s. 340).

En liknande problematik framträder hos Traustadóttir och Sigurjónsdóttir, där kvinnors möjlighet att framträda som handlande subjekt i moderskap är beroende av stöd från andra. Författarna beskriver hur en icke-funktionsnedsatt kvinna fungerar som en förutsättning för moderskapet:

The 'mother' was a non-disabled woman who provided practical and emotional assistance and advocated on behalf of the disabled mother and her family. (Traustadóttir & Sigurjónsdóttir, 2008, s. 331).

Autonomi framträder därmed som relationellt förmedlad och beroende av att individens position görs begriplig och legitim genom andra. Sammantaget visar detta tema att autonomi i materialet inte framträder som en självklar egenskap som alla lika lätt kan bära. Den blir i stället beroende av att individens uttryck kan uppfattas som begripliga, meningsfulla och relevanta inom de tolkningsramar som finns tillgängliga. Det som inte kan uppfattas på detta sätt riskerar att få en mer undanskymd position i både forskning och sociala sammanhang.

5.2 Delaktighet som social igenkännbarhet, aktivitet och tillhörighet

Ett andra tydligt mönster i materialet är att delaktighet inte främst förstås som formell inkludering eller blotta närvaron i ett sammanhang. I stället framträder delaktighet som beroende av att individen kan inta en socialt igenkännbar position i relation till andra. Att vara inkluderad är inte samma sak som att vara erkänd som deltagande.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Hos Østvik, Ytterhus och Balandin blir detta särskilt tydligt genom vänskap som analytisk kategori. Författarna skriver:

They characterised the social relationships as superficial, and stated that the students were rarely chosen as friends or playmates compared with other students. (Østvik, Ytterhus & Balandin, 2018, s. 340).

Detta visar att delaktighet inte bara handlar om att befinna sig i samma skolmiljö som andra barn, utan om att erkännas i relationer. Artikeln visar vidare att vissa former av relation värderas högre än andra: “*Staff made a distinction between being just a friend and a playmate.*” (Østvik, Ytterhus & Balandin, 2018, s. 340). Här framträder en tydlig skillnad mellan att vara närvarande i sociala relationer och att vara del av ett mer aktivt och ömsesidigt socialt samspel. Samtidigt öppnar artikeln för en bredare förståelse av delaktighet genom att ifrågasätta antagandet att relationer måste vara ömsesidiga.

We identify several limitations in using reciprocity as a dominant precondition for the existence of friendships. (Østvik, Ytterhus & Balandin, 2018, s. 344).

Detta gör det tydligt att delaktighet inte är en neutral kategori, utan formas genom föreställningar om vad som räknas som en “riktig” relation. De relationer som inte passar in i dessa föreställningar riskerar att framträda som mindre fullvärdiga eller mindre synliga som delaktighet.

Hos Olin och Ringsby Jansson formuleras delaktighet i termer av tillhörighet och rörelse mellan sociala positioner. De skriver:

They may largely be said to live on the border and issues of belonging and participating are central to their lives. They have experiences of managing conditions of various social contexts... (Olin and Ringsby Jansson, 2009, s. 257).

Delaktighet framträder här som något relationellt och situerat: att kunna röra sig mellan sammanhang, hantera olika krav och skapa sig en plats mellan normalitet och avvikelse. Det handlar alltså inte bara om att formellt vara del av samhället, utan om att praktiskt kunna orientera sig i de sociala världar man rör sig mellan.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Även i Näslund och Gardelli kopplas autonomi och delaktighet till aktivitet, deltagande och förändring. Författarna skriver:

...agency, for instance, gets its life as consequences of relations between the individual/society, and humans/non-humans. (Näslund & Gardelli 2013, s. 30)

Formuleringen innebär att handlingsförmåga inte ses som en färdig egenskap inom individen, utan som något som uppstår i praktik. Samtidigt knyts agency tydligt till utveckling. När användning av ICT beskrivs som något som gjorde att deltagarna “...increased their self-esteem, belief in themselves, and their abilities.” (Näslund & Gardelli 2013, s. 30), blir det tydligt att aktivitet och progression gör delaktighet och agentskap synliga och möjliga att uppfatta. Även hos Light och McNaughton kopplas delaktighet till möjligheten att delta i kommunikativa praktiker. Författarna betonar att utan fungerande kommunikation begränsas möjligheten att bli del av sociala sammanhang:

Because of their significant disabilities, the substantial environmental barriers confronted in society, and the inherent restrictions of AAC systems, individuals with complex communication needs invariably confront limitations... (Light & McNaughton, 2014, s. 3).

Delaktighet framträder därmed inte som närvaro i sig, utan som beroende av att individen kan träda fram som en igenkännbar deltagare.

Hos Olsson och Hwang framstår deltagande på ett mer indirekt sätt som normativt gott. Författarna skriver:

The possibility of participating in different arenas of life (e.g. being involved in paid work, pursuing leisure activities and having a social life) is often restricted ... and such restriction has been found to be associated with poorer well-being (Olsson & Hwang 2008, s. 1104).

Betald sysselsättning, fritid och socialt liv framträder här som centrala uttryck för ett gott liv. Delaktighet förstås alltså inte främst som tillhörighet i abstrakt mening, utan som aktiv involvering i flera socialt värderade arenor. Hos Traustadóttir och Sigurjónsdóttir framträder delaktighet i familjeliv som beroende av stödstrukturer. Författarna betonar att möjligheten att vara förälder är nära kopplad till tillgången till stöd:

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Studies also indicate that good support positively affects the parents' ability and competence in child rearing (Traustadóttir & Sigurjónsdóttir 2008, s. 332).

Delaktighet i familjeliv framstår därmed som socialt organiserad snarare än individuell. I Barrons artikel antar denna koppling mellan autonomi och aktivitet andra former. Där handlar det inte främst om arbete eller teknisk utveckling, utan om att aktivt kunna säga nej, hävda sin identitet och opponera sig mot andras krav. En av kvinnorna säger: *“Yes, I should decide myself and say what I want”* och *“I said no, I don't want to. I want to wait”* (Barron 2002, s. 68-69).

Här framträder autonomi som kroppsligt och socialt handlande. Också utsagan *“I'm an animal lover. That's me”* (Barron 2002, s. 73) kan förstås som ett aktivt anspråk på självdefinition. Barron visar dessutom hur ett ideal om den “goda kvinnan” formuleras i termer av aktivitet och självständighet: *“A good woman, it is independent and thinks good things”* och *“You should be mature”* (Barron 2002, s. 70).

Hos Antelius blir denna logik särskilt tydlig genom den kroppsliga rörelsen. När en studiedeltagare, *“claimed agency by using his body as a communicative tool”* (Antelius 2009, s. 375), tolkas detta som att han skapar *“a counter-story - a story of autonomy - to the story of dependence”* (Antelius 2009, s. 374). Här framstår autonomi som något som blir begripligt genom kroppsligt uttryckt motstånd och orientering i rummet.

Sammantaget visar materialet att delaktighet och autonomi i hög grad förstås genom aktivitet, social igenkännbarhet och tillhörighet. Det subjekt som framstår som delaktigt är också det subjekt som kan göra något synligt, begripligt och socialt värderat i relation till andra.

5.3 Autonomi som villkorad av stöd, beroende och underförstådda kapacitetskrav

Samtidigt som autonomi i materialet ofta knyts till aktivitet och deltagande, visar texterna också att självbestämmande sällan förstås som fullständigt oberoende. Tvärtom framträder autonomi som något som formas inom relationer av stöd, beroende och institutionell inramning. I dessa relationer synliggörs också tydliga, men ofta underförstådda, krav på vad subjektet behöver kunna göra.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Detta blir särskilt tydligt hos Antelius, där motsättningen mellan beroende och autonomi görs till ett centralt analytiskt problem. Hon skriver att artikeln ser personen med funktionsnedsättning som “...an active decision maker rather than a recipient of care” (Antelius 2009, s. 362), men tillägger samtidigt att professionella i institutionella sammanhang ofta uppfattar sig själva som vårdgivare, vilket förutsätter att någon också befinner sig på mottagarsidan av omsorgen. Redan här etableras en spänning mellan två positioner: den handlande personen och den beroende mottagaren av vård. Autonomi framträder därmed inte som frånvaro av beroende, utan som något som tar form inom dessa relationer.

Barrons artikel visar liknande spänningar, men i andra miljöer. Där kopplas autonomi tydligt till stödrelationer, boendeformer och vardaglig kontroll. Barron beskriver hur personalens krav på hur kvinnorna ska hålla sina lägenheter utgör “...a form of disciplinary action” (Barron 2002, s. 75). På liknande sätt beskrivs beroende och kontroll som nära sammanvävda: “This demonstrates the close link between dependence (of assistance and support) and control” (Barron 2002, s. 76).

Självbestämmande blir därmed inte ett absolut tillstånd, utan något som formas inom villkor präglade av stöd, kontroll och begränsade handlingsmöjligheter.

Denna relationella dimension blir särskilt tydlig hos Traustadóttir och Sigurjónsdóttir, där kvinnors självbestämmande är villkorat av stöd och institutionella bedömningar. Författarna visar också de konsekvenser som uppstår när detta stöd brister:

Similarly, lack of informal and formal supports has been shown to increase the likelihood of loss of custody (Traustadóttir & Sigurjónsdóttir, 2008, s. 332).

Självbestämmande framträder därmed som osäkert och beroende av både sociala och institutionella villkor.

Hos Näslund och Gardelli formuleras beroende i högre grad som möjliggörande. Författarna skriver:

...all of the adult participants learned how to use the computer with the assistance of staff and all of them also developed their abilities during the duration of the project (Näslund & Gardelli 2013, s. 35).

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Här framgår att handlingsförmåga inte uppstår i trots mot beroende, utan genom beroenderelationer. Samtidigt kvarstår att agenskap i artikeln i hög grad blir begripligt genom aktivitet, utveckling och observerbar förändring. Författarna skriver:

If one does not put demands or expect something from a person with or without disabilities it can lead to a self-fulfilled prophecy, and the person is thereby taught to become passive (Näslund & Gardelli 2013, s. 37).

Citatet synliggör ett tydligt krav på aktivitet och passivitet framträder som något som bör motverkas, medan handlingskraft blir det som gör subjektet mer synligt som handlande. Olsson och Hwang formulerar beroende mindre direkt, men tydligt genom språk om risk, skydd och familjeanpassning. Barnets närvaro förstås som en faktor bland flera som påverkar föräldrarnas välbefinnande: *“The presence of a child with ID is but one of several risk and protective factors that influence the parent”* (Olsson & Hwang 2008, s. 1110-1111).

Artikeln försöker på så sätt nyansera en enkel patologisering av barnet som börda. Samtidigt blir barnet fortfarande främst begripligt genom hur dess situation påverkar andra, snarare än genom egna uttryck eller erfarenheter.

Hos Olin och Ringsby Jansson blir kapacitetskraven tydliga genom betoningen på strategi, reflexivitet och identitetsarbete. De skriver:

...they have developed strategies for existing on the border between the normal and the different. Meeting the requirements and expectations of various environments requires flexibility as well as the ability to portray oneself... (Olin and Ringsby Jansson, 2009, s. 257).

Autonomi förutsätter här strategisk förmåga, flexibilitet och social läsbarhet. Detta förstärks genom formuleringen:

By telling their story about who they are and what has happened to them they reinstate and confirm their identity... (Olin and Ringsby Jansson, 2009, s. 264).

Subjektet måste alltså kunna formulera en berättelse om sig själv som går att uppfatta och förstå i relation till andra.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

I Østvik et al. framträder liknande krav, men kopplade till kommunikation och social interaktion. Författarna visar att barn som använder AAC är: “...*at risk of not developing friendships with peers due to both communication difficulties ... and restricted interactions.*” (Østvik, Ytterhus & Balandin, 2018, s. 334), och att vänskap i tidigare forskning har knutits till kvaliteter som “...*mutual liking, interests, behaviour, disclosure, and trust...*” (Østvik, Ytterhus & Balandin, 2018, s. 335). Även när artikeln försöker öppna för en bredare förståelse av vänskap kvarstår därmed att delaktighet och socialt erkännande i hög grad är beroende av kommunikativ och relationell kapacitet. Även hos Light och McNaughton framträder underförstådda kapacitetskrav, där möjligheten att utöva inflytande är beroende av kommunikativ förmåga:

Individuals with complex communication needs require AAC systems to support their communication and full participation at home, at school, at work, in health care settings, and within the community (Light & McNaughton, 2014, s. 11).

Det innebär att de som inte kan uttrycka sig på igenkännbara sätt riskerar att få begränsat handlingsutrymme.

Sammantaget visar detta tema att autonomi i materialet formas inom stöd- och beroenderelationer, men också inom tydliga krav på vad subjektet behöver kunna göra för att framträda som handlande och delaktigt. Dessa krav uttrycks inte alltid direkt, men blir synliga genom vilka handlingar, uttryck och förmågor som lyfts fram i texterna

5.4 Gränser för erkännande: vilka subjekt görs möjliga?

Det kanske tydligaste övergripande resultatet i materialet är att texterna inte bara beskriver autonomi, delaktighet och självbestämmande, utan också drar gränser för vem som kan framträda som autonom. I de analyserade artiklarna blir vissa sätt att vara subjekt mer begripliga och lättare att känna igen än andra.

I Antelius artikel blir detta tydligt genom spänningen mellan ambitionen att synliggöra icke-verbal autonomi och de villkor som samtidigt begränsar vem som kan bli forskningssubjekt. Antelius vill ge plats åt personer med svåra funktionsnedsättningar som handlande subjekt, men urvalet till intervjuerna bygger ändå på att deltagarnas uttryck måste kunna förstås av forskaren. Även när studiedeltagare används som exempel på kroppsligt uttryckt autonomi är det genom forskarens läsning som hens rörelse blir begriplig som en ’historia av autonomi’:

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

"Peter told a different narrative in which he rejected the dependence story and instead told a story of autonomy" (Antelius 2009, s. 376). Artikeln utmanar därmed vissa gränser, men visar samtidigt att det som inte kan tolkas riskerar att inte framträda på samma sätt.

Hos Barron formuleras gränserna genom diagnos, kön och normalitet. Kvinnorna beskrivs främst genom kategorin "learning disabled", och andra identiteter riskerar att bli mindre framträdande. När idealet om den "goda kvinnan" formuleras som självständig, mogen och attraktiv: *"A good woman, it is independent and thinks good things"* och *"You should be mature"* (Barron 2002, s. 70). I detta etableras också en bild av hur ett legitimt subjekt kan framträda. På liknande sätt synliggör Barron hur vissa kvinnor internaliserat att de inte är *"fit for motherhood"* (Barron 2002, s. 68), vilket visar hur vissa livsbanor framstår som mindre tillgängliga.

Hos Traustadóttir och Sigurjónsdóttir framträder gränser för erkännande genom moderskapets villkor. Möjligheten att framträda som mor är starkt beroende av stöd från omgivningen:

The mothers with intellectual disabilities who were most successful in their family life and upbringing of their children all received support from extended family (Traustadóttir & Sigurjónsdóttir 2008, s. 336).

Det autonoma subjektet sett som moder framträder därmed som villkorat och beroende av andra.

Olsson och Hwang visar samma problematik i en annan forskningskontext. När barnets *"functional status"* jämförs med en kontrollgrupp och beskrivs som *"significantly below"* denna på flera områden (Olsson & Hwang 2008, s. 1105), blir barnet begripligt genom avvikelser. När barnets påverkan mäts genom *"...the reported impact of the child on the family..."* (Olsson & Hwang 2008, s. 1104), framträder barnet främst genom andras beskrivningar. Det som inte fångas inom dessa kategorier riskerar att inte synas i analysen. Även Näslund och Gardelli kan läsas i detta ljus. Handlingsförmåga framträder tydligast hos de deltagare som kan utvecklas, använda teknik och visa aktivitet. Det innebär att vissa uttryck och livsformer lättare blir synliga som agentskap än andra.

Hos Olin och Ringsby Jansson framträder gränserna genom positionen mellan normalitet och avvikelse. De skriver: *"They are on the boundaries between the normal and the different."* (Olin and Ringsby Jansson, 2009, s. 258). Samtidigt konstrueras vissa sätt att vara subjekt

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

som mer igenkännbara än andra, exempelvis genom idealet om att vara både “*normal*” och “*different*”: “*Their social identity is complementary in that they provide an image of themselves as ‘different but normal.’*” (Olin and Ringsby Jansson, 2009, s. 263).

Detta pekar mot att vissa sätt att framträda gör subjektet mer begripligt, medan andra riskerar att falla utanför dessa ramar.

I Østvik et al. (2018) framträder gränserna genom skillnaden mellan barns egna upplevelser och vuxnas tolkningar. Författarna skriver:

“The students’ who used AAC reports of friendships diverged substantially from those of fellow students and the assessments of friendships made by parents and staff.” (Østvik, Ytterhus & Balandin, 2018, s. 340).

Även när barn uttrycker relationer, är det alltså inte säkert att dessa erkänns som “riktiga” vänskaper. Detta förstärks ytterligare när författarna konstaterar: “*These findings indicated that parents and staff had restricted insights into the students’ social relationships...*” (Østvik, Ytterhus & Balandin, 2018, s. 343).

Subjektets erfarenheter blir därmed beroende av hur de tolkas av andra. Barn som använder AAC framträder som sociala subjekt, men ofta på villkor som gör deras relationer mindre tydliga eller mindre självklara att känna igen.

En liknande gränsdragning kan identifieras hos Light och McNaughton, där deltagande och inflytande framträder som beroende av kommunikativ funktionalitet:

Communicative competence is essential to the quality of life of individuals with complex communication needs, for it provides the means to attain personal, educational, vocational, and social goals (Light & McNaughton, 2014, s. 1).

Subjekt som inte kan uttrycka sig inom etablerade kommunikativa normer riskerar därmed att inte fullt ut framträda som handlande eller autonoma.

Sammantaget visar materialet att de subjekt som lättast blir begripliga inom de analyserade texterna är de som kan uttrycka sig, agera, utvecklas och delta på sätt som känns igen inom etablerade ramar. Svårare blir det för subjekt vars uttryck är mindre tydliga, mindre tolkbara

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

eller mindre anpassade till dessa ramar. Det som inte passar in riskerar därmed att få en mer undanskymd position i både forskning och sociala sammanhang.

5.5 Teoretisk fördjupning: autonomi, begriplighet och subjekt

Syftet med studien har varit att undersöka hur autonomi, självbestämmande och delaktighet förstås i ett urval av vetenskapliga artiklar om mestadels intellektuell, men i vissa fall även kognitiv funktionsnedsättning. De tre frågeställningarna har riktats mot hur begreppen definieras, vilka förmågor som tas för givna för att framträda som autonom, självbestämmande, delaktig och/eller agentisk, samt vilka gränser dessa ideal sätter för vem som kan erkännas som bärare av autonomi.

Resultaten visar sammantaget att autonomi inte framträder som en självklar eller universell egenskap, utan som något som formas inom specifika tolkningsramar. För det första framträder autonomi som beroende av kommunikativ begriplighet och erkännande. För det andra kopplas delaktighet till social igenkännbarhet, aktivitet och tillhörighet. För det tredje visar materialet att autonomi formas inom relationer av stöd och beroende, men också inom underförstådda kapacitetskrav. För det fjärde synliggör analysen gränser för erkännande, där vissa subjektpositioner framträder som mer begripliga och legitima än andra.

Dessa resultat kan förstås i relation till Levinssons (2006) analys av autonomi som både rättighetsprincip och kapacitetskrav. I de analyserade artiklarna framträder autonomi inte enbart som rätten att bestämma över sitt liv, utan också som beroende av att individen kan framstå som begriplig, reflekterande eller handlingskraftig. Autonomi blir därmed inte bara något individen har, utan något som erkänns under vissa villkor.

Detta blir särskilt tydligt i relation till studiens andra frågeställning. Analysen visar att det ofta tas för givet att subjektet behöver kunna kommunicera på ett igenkännbart sätt, visa aktivitet, formulera en identitet eller delta i sociala relationer för att framträda som autonomt. Även i studier som betonar relationellt beroende kvarstår därmed krav på tolkbarhet, aktivitet och utvecklingsbarhet. Här blir Vorhaus (2018) kritik särskilt relevant. Han visar att även teorier som uttryckligen syftar till att vara inkluderande kan reproducera normer om vilka former av handlingsförmåga som räknas som värdefulla, och vilka sätt att förstå det goda livet som framstår som legitima. I det analyserade materialet blir detta synligt genom hur till exempel familjers och individers situationer ofta förstås genom kategorier som belastning, coping och skydd. Detta kan också lyftas bort från studiens textnära läsning och ses som en bredare

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

tendens inom funktionshinderfältet där vissa former av funktionalitet och kapacitet privilegieras, även i sammanhang där ambitionen är att utmana sådana normer (Vorhaus 2018, s. 69-83; Clough 2017, s. 473-475).

I materialet framträder också autonomi som något som alltid är format i relationer och institutionella sammanhang. De sätt på vilka autonomi formuleras i texterna ligger nära ett relationellt synsätt, där handlingsförmåga förstås som något som uppstår i samspel med andra snarare än i oberoende från dem (Mackenzie 2019, s. 145-148; Mackenzie & Stoljar 2000, s. 22; Runge & Hansson 2024, s. 157-162). I analysen blir det tydligt att det som beskrivs som individens egna val redan är inramat av de normer och möjlighetsvillkor som omger dem. Donchin (2000) visar att relationer inte bara påverkar autonomi, utan utgör själva grunden för att autonomi ska kunna artikuleras. De val som framstår som personliga är därför alltid formade inom sociala och institutionella ramar (Donchin 2000, s. 239-240). I artiklarna synliggörs hur stödrelationer kan vara både möjliggörande och begränsande. I empirin, hos till exempel Näslund & Gardelli, framträder beroende som en förutsättning för agentskap, medan Barron och Antelius visar hur samma relationer också kan innebära kontroll och begränsning. I relation till studiens tredje frågeställning blir det särskilt påtagligt att dessa förståelser också drar gränser för vem som kan erkännas som autonom. Vehmas och Mietolas (2021) analys blir central då de visar hur personer med intellektuell funktionsnedsättning ofta förstås genom så kallade underskottslogiker, där de framträder i relation till vad de saknar snarare än som subjekt i egen rätt (Vehmas & Mietola, 2021, s. 57-66). Liknande mönster kan identifieras i det analyserade materialet, där vissa subjektpositioner, exempelvis den kommunikativt begripliga, den aktiva eller den utvecklingsbara, lättare framträder som autonoma.

Detta sätts i relation till både Spivaks (2014) och Frickers (2007) analyser av kunskap och makt, även om de närmar sig frågan från olika håll. Spivak visar hur vissa subjekt inte saknar röst, utan saknar de villkor som krävs för att deras uttryck ska erkännas som meningsfulla inom dominerande diskurser eller kunskapsordningar (Spivak 2014). Fricker beskriver liknande mekanismer genom begreppet *epistemisk orättvisa*, där vissa erfarenheter inte blir begripliga eftersom de saknar erkända tolkningsramar (Fricker 2007, s. 1-10). Dohmen (2015) visar i sin tur hur dessa processer tar sig uttryck inom funktionshinderområdet där personer med intellektuell funktionsnedsättning ofta placeras i sådana underordnade epistemiska eller kunskapsmässiga positioner där deras uttryck filtreras genom professionellas kategorier och

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

antaganden (2015, s. 30-41). I ljuset av detta framträder autonomi inte enbart som en fråga om relationella villkor, utan också om huruvida individens uttryck överhuvudtaget erkänns som begripliga inom de epistemiska ramar som präglar forsknings- och omsorgspraktiker. På så sätt blir frågan om autonomi också en fråga om vem som överhuvudtaget kan framträda som ett kunskapssubjekt i empirin, eller med Spivaks ord; vem som kan "tala".

Resultaten kan vidare förstås i relation till ett diskursanalytiskt perspektiv. Studien har genomförts som en kritisk diskursanalys i Norman Faircloughs (2010) anda, vi har fokuserat på textnivån genom närläsning av hur begreppen formulerats i de analyserade artiklarna. Faircloughs tredimensionella modell kan användas för att förstå hur dessa texter ingår i en bredare diskursiv praktik (Fairclough 2010, s. 94-107). Utifrån detta kan artiklarna då också ses som en del av den praktik där vetenskaplig kunskap produceras och cirkulerar inom en utbildningskontext. Det innebär att de mönster som identifierats, exempelvis betydelsen av begriplighet, aktivitet och tolkbarhet, inte enbart är egenskaper hos enskilda texter, utan också kan agera som uttryck för hur vissa sätt att tala om subjekt och handlingsförmåga blir tillgängliga inom denna kunskapsgenre.

Det är dock avgörande att betona att dessa resultat inte gör anspråk på att beskriva forskningsfältet i stort. Det tål att upprepas att studien bygger på ett strategiskt urval av vetenskapliga artiklar som ingått i kurslitteraturen inom en specifik utbildning. Dessa artiklar utgör endast en del av utbildningens samlade kunskapsunderlag, som även omfattar exempelvis läroböcker, juridik, policytexter och myndighetsmaterial. Vetenskapliga artiklar har i detta sammanhang dock en särskild funktion genom att representera forskning som kunskapsform. De bidrar med empiriska analyser, teoretiska begrepp och specifika sätt att formulera problem. Det innebär att studiens resultat inte kan förstås som en beskrivning av utbildningen som helhet, utan snarare som en analys av hur autonomi, självbestämmande, delaktighet och agentskap framträder inom denna specifika del av kurslitteraturen.

Resultaten kan därför tolkas som en undersökning av vilka sätt att förstå subjektivitet och handlingsförmåga som blir synliga i de vetenskapliga texter som studenter möter. Det handlar därmed inte om att fastställa hur autonomi "är", utan om att synliggöra hur begreppet får mening i det empiriska materialet. Kopplat till studiens frågeställningar innebär detta slutligen att autonomi i stort inte bara handlar om individens vilja eller kapacitet, utan om möjligheten att få denna vilja erkänd inom de tolkningsramar som finns tillgängliga. De subjekt som lättast

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

kan framträda som autonoma är också de som kan göra sig begripliga på sätt som känns igen inom dessa ramar. Samtidigt riskerar andra uttryck, erfarenheter och sätt att vara att få en mer undanskymd position.

6 Slutsats i relation till syfte och frågeställningar

Syftet med studien har varit att undersöka hur autonomi, samt närliggande begrepp som självbestämmande, agens/agentskap och delaktighet, förstås i ett urval av vetenskapliga artiklar om intellektuell funktionsnedsättning som ingått i utbildningen socialpedagogiskt arbete med inriktning på funktionshinderområdet. Detta har gjorts genom en textnära analys av de utvalda artiklarna, där återkommande mönster i hur begreppen formuleras har identifierats. På så sätt har studien levt upp till sitt syfte genom att synliggöra hur dessa begrepp ges mening i det analyserade materialet.

Nedan besvaras studiens frågeställningar utifrån de resultat som framkommit i analysen.

- **1. Om autonomi, självbestämmande, delaktighet, agentskap och andra beslätade begrepp nämns i de utvalda forskningsartiklarna, hur beskrivs och definieras dessa begrepp?**

Resultaten visar att begreppen inte definieras på ett enhetligt sätt i materialet. Autonomi framträder sällan som enbart individens oberoende beslutsförmåga, utan beskrivs ofta som beroende av att individens vilja kan uttryckas och erkännas i sociala och kommunikativa sammanhang. Självbestämmande framstår därmed som något som uppstår i relation till andra, snarare än som en isolerad egenskap. Delaktighet beskrivs i sin tur inte främst som närvaro i ett sammanhang, utan som aktivt deltagande i sociala relationer och praktiker. Att vara delaktig innebär att kunna inta en position som uppfattas som meningsfull och igenkännbar i relation till andra. På liknande sätt framträder agentskap som något som blir synligt i handling och relationer, snarare än som enbart en individuell egenskap. Sammantaget visar resultaten att begreppen ges en relationell och kontextbunden innebörd i de analyserade artiklarna.

- **2. Vilka förmågor eller egenskaper verkar tas för givna för att en person ska kunna betraktas som autonom?**

Analysen visar att vissa förmågor återkommer som underförstådda villkor för att framträda som autonom. Det handlar framförallt om förmågan att kommunicera på ett sätt som är

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

begripligt för andra, att visa aktivitet eller utveckling, att kunna formulera en identitet eller att delta i sociala sammanhang. Även i studier där autonomi förstås i relation till stöd och beroende kvarstår dessa förväntningar. Individen behöver i någon mån kunna göra sin vilja synlig och tolkbar för att erkännas som handlande. Resultaten visar därmed att autonomi i praktiken ofta kopplas till specifika former av kommunikativ och social förmåga.

- **3. Vilka gränser sätter dessa ideal för vem som kan ses som autonom?**

Resultaten visar att de ideal som framträder i materialet också sätter gränser för vilka subjekt som kan erkännas som autonoma. Personer som kan uttrycka sig, agera och delta på sätt som överensstämmer med etablerade normer framträder lättare som självbestämmande.

Samtidigt riskerar personer vars uttryck är mindre tolkbara eller mindre anpassade till dessa normer att framträda som mer beroende av andras tolkningar. Detta innebär att vissa sätt att vara och uttrycka sig får en mer undanskymd position i materialet.

Sammantaget visar studien att autonomi, självbestämmande, delaktighet, agentskap och andra besläktade begrepp inte enbart beskriver individers livssituationer, utan också bidrar till att strukturera vilka subjekt som framstår som begripliga och erkännbara inom forskningen.

7 Diskussion

7.1 Teoretisk fördjupning: kritik av autonomi

Inom forskningsfältet dominerar det kritiska perspektivet på autonomibegreppet (vi lyfter i denna studie bland andra Levinsson, Vorhaus, Stoljar & McKenzie, Hansson & Runge, Vehmas & Mietola och Lid, men är medvetna om att det finns många fler) där dess individualistiska utgångspunkter problematiseras. Det dominerande – kritiska – svaret på den individualistiska och liberala autonomidefinitionen är utvecklingen av begreppet relationell autonomi där individens autonomi förstås som beroende av sociala relationer och sammanhang.

Detta innebär en viktig förskjutning, i det att autonomi inte längre förstås som en isolerad egenskap hos individen. Samtidigt kan det noteras att begreppet autonomi i sig själv i stor utsträckning står kvar som normativ utgångspunkt. Kritiken innebär därmed snarare en omformulering av autonomi än ett ifrågasättande av dess centrala position.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

I relation till denna studie aktualiserar detta frågan om i vilken utsträckning även relationella förståelser av autonomi fortsatt förutsätter vissa former av begriplighet, exempelvis möjligheten att uttrycka vilja, ingå i relationer på igenkännbara sätt eller göra sig tolkbar inom rådande praktiker.

Det kan då också ställas frågor kring de sätt på vilka autonomi kritiseras inom fältet. Att betona relationella aspekter innebär en viktig förskjutning från ett individualistiskt perspektiv, men kan samtidigt innebära att förståelsen av subjektet fortsatt klistras till former vi känner igen.

I detta avseende uppstår en insikt, en spänning, ett dilemma: å ena sidan erkänns att vissa erfarenheter och uttryckssätt inte enkelt låter sig förstås inom etablerade begrepp, å andra sidan finns en strävan och dragningskraft mot att göra dessa erfarenheter begripliga genom att relatera dem till redan kända former av vilja, intention och deltagande – av autonomi. Detta kan innebära att det som framstår som väldigt annorlunda pressas in i etablerade fack för förståelse och översätts till något mer igenkännbart och psykologiskt hanterbart, snarare än att utmana de ramar som skapar begriplighet överhuvudtaget. På så sätt finns en risk att skillnad inte fullt ut tillåts bestå, utan i stället hanteras genom att göras begriplig inom redan etablerade tolkningsramar. Annorlunda uttryckt finns det en risk att vi, i fullt dagsljus så att säga, erkänner att vi inte fullt ut förstår, men ändå håller fast vid, och agerar efter, våra egna sätt att förstå.

7.2 Konsekvens: vilka subjekt framträder?

En särskilt intressant iakttagelse i relation till materialet är att personer med svårare former av intellektuell funktionsnedsättning, trots att de omnämns i litteraturen och liksom tycks närvarande så framträder de i praktiken i begränsad utsträckning som handlande subjekt. De finns på något märkligt sätt i beskrivningarna, men mer sällan i de former av uttryck och handling som erkänns som meningsfulla inom ramen för autonomi och självbestämmande. Detta kan i linje med ovan resonemang tolkas som att vissa livsformer, även när de inkluderas som studieobjekt, inte fullt ut ryms inom de begreppsliga ramar som används för att förstå dem.

En möjlig och rimlig tolkning av denna frånvaro är att den inte enbart handlar om analytiska begränsningar, utan om en mer grundläggande svårighet. Personer med svår intellektuell

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

funktionsnedsättning saknar ofta möjlighet att kommunicera på sätt som erkänns inom forskningssammanhang; det är svårt att tillskriva målgruppen intentioner, preferenser och ställningstaganden, vilket innebär att, för att beforska gruppen, behöver forskaren eller andra tala i deras ställe, något som möjligen kan ses som en risk. I detta avseende kan återhållsamheten därför förstås som delvis etiskt motiverad. Forskare kan sträva efter att undvika att felaktigt representera en grupp vars uttryck inte enkelt låter sig översättas till språk. Representationen sker därför ofta indirekt, genom anhöriga, personal eller tolkningar av beteenden. Samtidigt innebär detta att vissa erfarenheter och livsformer riskerar att förbli underrepresenterade eller ses som alltför svåra att fånga inom de begreppsliga ramar som används. Tystnaden framstår därmed inte enbart som en konsekvens av individens förutsättningar, utan också som en effekt av de villkor under vilka kunskap produceras. I ljuset av detta kan en Spivakiskt inspirerad subalternitet förstås som en teoretisk klangbotten i studien, i den meningen att den riktar uppmärksamheten mot de subjekt som inte fullt ut kan träda fram inom rådande diskursiva villkor. Detta aktualiserar behovet av att inte bara konstatera frånvaron av vissa subjekt, utan också att synliggöra och diskutera de skäl som bidrar till denna frånvaro, samt vilka konsekvenser den får för hur autonomi och självbestämmande med mera kan förstås.

7.3 Praktik och organisation

Resultaten tyder på en logik som även kan vara relevant i praktiken. Omsorgsarbete bedrivs inom organisatoriska ramar som kräver struktur, planering och någon form av förutsägbarhet, vilket innebär att komplexa livssituationer behöver göras begripliga och hanterbara.

En möjlig parallell kan här dras till de mönster som identifierats i studien. Precis som analysen visat att förståelsen av autonomi ordnas kring vissa återkommande föreställningar om subjektet, är det rimligt att anta att liknande behov av förenkling och igenkännbarhet också gör sig gällande i praktiskt omsorgsarbete.

Det innebär att det inte enbart är i text och teori som vissa sätt att vara framträder som mer begripliga än andra, utan att liknande fenomen eventuellt också kan uppstå i praktiken, där vissa uttryck för vilja och deltagande passar bättre in i verksamhetens logik än andra. Det som inte passar in riskerar att framstå som otydligt, irrelevant eller i behov av alltför omfattande tolkning. På så sätt uppstår en spänning mellan autonomi som ett emancipatoriskt frihetligt ideal och de villkor under vilka autonomi faktiskt kan omsättas i praktiken. Frågan blir då inte

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

bara hur till exempel självbestämmande kan främjas, utan också vilka former av självbestämmande som överhuvudtaget är möjliga att arbeta med.

7.4 Utbildning

Ytterligare en liknande problematik kan urskiljas i utbildningssammanhang. De texter som analyserats i denna studie utgör en del av den kunskap som förmedlas till blivande yrkesutövare, och bidrar därmed till att forma hur vissa begrepp förstås. Utbildningen kan i detta avseende fungera som en plats för kritisk reflektion, där studenter ges möjligheter att problematisera etablerade begrepp.

Samtidigt tycks vissa begrepp, såsom autonomi, självbestämmande, delaktighet och agentskap ofta fungera som normativa och oproblematiska utgångspunkter som inte alltid görs till föremål för mer grundläggande reflektion. Detta kan förstås i relation till att en betydande del av studenterna som börjar utbildningen redan är yrkesverksamma inom omsorgen och därmed också färgade av de omsorgspolicyer och styrdokument som sätter ramarna för verksamheten och hur de därför också orienterats mot begreppen i fråga som självklara ideal sedan långt innan. Detta innebär att studenter inte bara lär sig vad autonomi är, utan också möter begreppet inom ramar som inte alltid görs till föremål för grundläggande omprövning. Även när kritiska perspektiv introduceras kan dessa därmed komma att röra sig inom vissa givna förståelsekontexter, snarare än att utmana dem.

I detta kan det föreligga en viss risk att vissa antaganden kring vad autonomi innebär förblir relativt stabila, vilket i sin tur kan påverka hur begreppet förstås och används i praktiken.

7.4 Begreppskritik

Inom fältet finns ofta en medvetenhet om att begrepp som används för att beskriva funktionsnedsättning har etiska och praktiska konsekvenser. Val av ord problematiseras, och anses kunna påverka hur personer förstås och bemöts. Däremot tycks motsvarande reflexivitet i mindre utsträckning riktas mot begrepp som autonomi, självbestämmande, agens och delaktighet, vilka ofta uppfattas som odelat positiva och eftersträvansvärda.

Detta kan innebära att just dessa begrepp undgår kritisk granskning, trots att de, såsom resultaten visar, också bär på normerande antaganden. Om begrepp förstås som formande av verkligheten, snarare än neutrala beskrivningar, blir det relevant att rikta samma kritiska uppmärksamhet mot de "goda" begreppen som mot de potentiellt problematiska.

7.5 Avslutning + begränsningar

Slutligen pekar studien mot behovet av att inte enbart utveckla metoder för att främja autonomi, utan också att kritiskt granska de begrepp genom vilka autonomi förstås. Det handlar naturligtvis inte om att avvisa dessa begrepp, utan om att öppna upp för fler sätt att vara, uttrycka sig och bli erkänd som subjekt.

Det finns också skäl att reflektera över studiens egna begränsningar. Analysen har varit avgränsad till ett relativt begränsat material inom en specifik utbildningskontext, vilket innebär att resultaten inte kan generaliseras till forskningsfältet i stort. Vidare hade en mer omfattande analys av diskursiv praktik, exempelvis hur texterna tolkas av studenter, kunnat ge en fördjupad förståelse av hur dessa begrepp faktiskt omsätts i utbildning och praktik.

Trots dessa begränsningar visar studien hur även till synes självklara och positivt laddade begrepp kan rymma underförstådda antaganden som påverkar vilka subjekt som blir möjliga att se, förstå och arbeta med. Detta aktualiserar vikten av en fortsatt reflexiv hållning, där inte bara problematiska benämningar, utan även de ideal som organiserar fältet, görs till föremål för kritisk granskning.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

8 Referenser

- American Psychiatric Association. (2013). *MINI-D5 Diagnostiska kriterier enligt DSM-5*. Pilgrim Press AB
- Antelius, E. (2009). 'Whose body is it anyway? Verbalization, embodiment, and the creation of narratives', *Health*, 13(3), 361-379.
- Barron, K. (2001). Autonomy in everyday life, for whom? *Disability & Society*, 16(3), 431-447.
- Barron, K. (2002). Who am I? Women with learning difficulties (re)constructing their self-identity. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 4(1), 58-78.
- Bigby, C. & Beadle-Brown, J. (2016) *Improving quality of life outcomes in supported accommodation for people with intellectual disability: What makes a difference?* *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 31(2), 1-19.
<https://doi.org/10.1111/jar.12291>
- Blumer, H. (1969) *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods* 5:e uppl. Oxford university press.
- Bryman, A. (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3:e uppl. Malmö: Liber.
- Cameron, C. & Moore, M. (2013). Disability Studies: Origins, Concepts and Key Debates. / C. Cameron (red.), *Disability Studies: A Student's Guide* (s. 37-40). London: SAGE Publications.
- Carlander, C. (2022). *Intellektuell funktionsnedsättning*. Gothia Kompetens AB
- Christman, J. (2020). *Autonomy in moral and political philosophy*. I: Zalta, E. N. (red.) The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2020 Edition).
- Clough, B. (2017). 'Disability and Vulnerability: Challenging the Capacity/Incapacity Binary', *Social Policy and Society*, 16(3), s. 469-481.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

- Davy, L. (2015). Philosophical inclusive design: Intellectual disability and the limits of individual autonomy in moral and political theory. *Hypatia*, 30(1), 132-148.
- Dohmen, J.R. (2015) *Moving Toward Interaction: Epistemic Injustice, Julia Kristeva, and Disability*. PhD dissertation. University of Memphis.
<https://digitalcommons.memphis.edu/etd/1191>
- Donchin, A. (2000). Autonomy and interdependence: Quandaries in Genetic Decision Making. I Mackenzie, C., & Stoljar, N. (red). *Relational autonomy: Feminist Perspectives on Autonomy, Agency and the Social Self*. Oxford University Press, s. 236,258.
- Emirbayer M. & Mische, A. (1998). What Is Agency? *American Journal of Sociology*, 103(4), 962-1023. <https://doi.org/10.1086/231294>
- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Pearson Education Limited.
- Forsman, B. (1997). *Forskningsetik - En introduktion*. Studentlitteratur AB.
- Fricker, M. (2007) *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press.
- Gerber, Y. (2014). *Autonomi – realitet eller ideal?* Doktorsavhandling, Lunds universitet, Medicinska fakulteten.
- Ineland, J. et al. (2019) *Intellektuell funktionsnedsättning, samhälle och välfärd / Jens Ineland, Martin Molin & Lennart Sauer*. Tredje upplagan. Gleerups.
- Larsson, M & Larsson G. (2024). *LSS 2024*. Gothia Kompetens AB
- Larsson, S. (2021) *Självbestämmande i LSS: En villkorad rättighet för personer med intellektuell funktionsnedsättning*. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- Levinsson, H. (2006). Den självbestämmande individen. I K. Hansson (red.), *Etiska utmaningar i hälso- och sjukvården* (s. 105-123). Lund: Studentlitteratur.
- Levinsson, H. (2008). *Autonomy and metacognition: a healthcare perspective*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2008.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

- Lid, I. M. (2022). The significance of relations. Rethinking autonomy in a disability perspective. I: Gjermestad, A., Lid, I. M., & Jæger Fjetland, K. (red.) *Lived citizenship for persons in vulnerable life situations: Theories and practices*. Scandinavian University Press. s. 99-113.
- Light, J. & McNaughton, D. (2014). Communicative competence for individuals who require augmentative and alternative communication: A new definition for a new era of communication? *Augmentative and Alternative Communication*, 30(1), 1-18.
<https://doi.org/10.3109/07434618.2014.885080>
- Lindberg, L. (2016) *Svensk forskning om funktionshinder: Forskningen som haltar*. Stockholm: Hörselskadades Riksförbund (HRF).
- Mackenzie, C. & Stoljar, N. (2000). Introduction: Autonomy refigured. I: Mackenzie, C. & Stoljar, N. (red.) *Relational autonomy: Feminist perspectives on autonomy, agency, and the social self*. New York: Oxford University Press, s. 3-31.
- Näslund, R. and Gardelli, Å. (2013) “‘I know I can, I will try’”: youths and adults with intellectual disabilities in Sweden using information and communication technology in their everyday life’, *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(3), s. 220-232.
- Olin, E. & Ringsby Jansson, B. (2009). On the outskirts of normality: Young adults with disabilities, their belonging and strategies. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 4(4), 256-266.
<https://doi.org/10.3109/17482620903180350>
- Olsson, M. B. & Hwang, C. P. (2008). Socioeconomic and psychological variables as risk and protective factors for parental well-being in families of children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52(12), 1102-1113.
- Parsell, C., Eggins, E. & Marston, G. (2017). Human Agency and Social Work Research: A Systematic Search and Synthesis of Social Work Literature. *British Journal of Social Work*, 47(1), 238-255.
- Perenboom, R. J. M. & Chorus, A. M. J. (2003). *Measuring participation according to the International Classification of Functioning, Disability and Health*

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

(ICF). *Disability and Rehabilitation*, 25(11-12), 577-587.

<https://doi.org/10.1080/0963828031000137081>

Ringström, J. (2014) 'Diskursanalys: En analys av andra ordningen eller en andra rangens analys?', i *Institutionspublikation från Högskolan Kristianstad*, s. 113-125.

Ryan, R. M & Deci, E. L., (2000) *Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being* American Psychologist Copyright Vol. 55, No. 1, 68-78 DOI: 10.1037110003-066X.55.1.68

Shakespeare, T. (2014). *Disability rights and wrongs revisited*. 2nd ed. London: Routledge.

Schalock, R.L., Luckasson, R. & Tassé, M.J. (2021). An overview of intellectual disability: Definition, diagnosis, classification, and systems of supports (12th ed.). *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 126(6), 439-442.

Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Alfred A. Knopf, inc.

Socialstyrelsen (2017) *Vägar till ökad delaktighet. Kunskapsstöd för socialtjänsten om arbete med stöd och service enligt LSS*. Artikelnummer 2017-12-21. Tillgänglig

Spivak, G.C. (2014) *Subalternisering och den globala utopin / Gayatri Chakravorty Spivak ; [översättning: Patricia Lorenzoni ...]*. Tankekraft.

Stefánsdóttir, G. V., Björnsdóttir, K. & Stefánsdóttir, Á. (2018). Autonomy and people with intellectual disabilities who require more intensive support. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 20(1), 162-171.

Svensson, K., Johnsson, E. and Laanemets, L. (2008) *Handlingsutrymme : utmaningar i socialt arbete*. Natur & kultur.

Thomas, C. (2004). How is disability understood? An examination of sociological approaches. *Disability & Society*, 19(6), 569-583.

Traustadóttir, R. & Sigurjónsdóttir, H.B. (2008). The 'Mother' behind the Mother: Three Generations of Mothers with Intellectual Disabilities and their Family Support Networks. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 21(4), 331-340.

Kristoffer Winqvist
Axel Davidsson

Tøssebro, J. (2000). Introduction to the special issue: Understanding disability. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 2(1), 3-7.

United Nations (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York: United Nations.

Utbildningsnämnden, Malmö högskola / Fakulteten för Hälsa och Samhälle (2013). *Definition av huvudområden vid fakulteten för Hälsa och Samhälle*. Dnr: HS 50-2013/1.

Vorhaus, J. (2018). *Valuing Profoundly Disabled People: Fellowship, Community and Ties of Birth*. London: Routledge.

Vetenskapsrådet (2024). *God forskningssed 2024*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Walker, H. M., Calkins C., Wehmeyer, M. L., Walker, L., Bacon, A., Palmer, S. B., Jesien, G. S., Nygren, M. A. & Heller T. (2011) 'A Social-Ecological Approach to Promote Self-Determination', *Exceptionality*, 19(1), pp. 6-18. doi: 10.1080/09362835.2011.537220.

Wallner, E. (2022) Studiedeltagarnas roll i kunskapsproduktionen: en teoretisk infallsvinkel på etik och metod. / Nilsson, B. and Arvidsson, A. (red.) *Teori som metod*. Institutionen för kultur-och medievvetenskaper, Umeå universitet.

Yanow, D. & Schwartz-Shea, P. (red.) (2006). *Interpretation and Method: Empirical Research Methods and the Interpretive Turn*. Armonk, NY: M.E. Sharpe.

Østvik, J., Ytterhus, B. & Balandin, S. (2018). 'So, how does one define a friendship?': Identifying friendship among students using AAC in inclusive education settings. *European Journal of Special Needs Education*, 33(3), 334-348.